

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Філософський факультет

Кафедра теоретичної і практичної філософії

ПОШУК ПАРАДИГМИ КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ:
«УНІВЕРСАЛЬНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ», МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ І
ГІБРИДИЗАЦІЯ

IN SEARCH OF THE PARADIGM OF CULTURAL-CIVILIZATIONAL
INTERACTIONS: “UNIVERSAL CIVILIZATION”, MULTICULTURALISM
AND HYBRIDIZATION

Кваліфікаційна робота за напрямом підготовки 033 «Філософія»
на здобуття освітнього рівня бакалавр філософії

Студент-виконавець

Грушевська Поліна Віталіївна

IV курс, ОР «Бакалавр»

денної форми навчання

Науковий керівник:

Бойченко Михайло Іванович

Допущено до захисту:

На засіданні кафедри теоретичної

і практичної філософії

Протокол №___ від _____ 2023 р.

Зав. кафедри теоретичної і практичної філософії,

доктор філософських наук, професор,

Шашкова Людмила Олексіївна

Київ-2023

ЗМІСТ

стор.

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I.....	9
ЕВЛЮЦІЯ ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЦИВІЛІЗАЦІЯ» У ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІЙ ПАРАДИГМІ ТА ЗАГАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ ПРО «СВІТОВУ ЦИВІЛІЗАЦІЮ»	
1.1. Еволюція тлумачення поняття “цивілізація” в історико- філософській парадигмі.....	8
1.2 Тлумачення поняття “цивілізація” С. Гантінгтоном в контексті перебудови світового порядку після Холодної війни та концепція етнокультурного гео-політичного поділу світу на цивілізації.....	14
РОЗДІЛ II.....	18
КОНЦЕПЦІЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ ЗА С. ГАНТІНГТОНОМ ТА ЇЇ ВТІЛЕННЯ НА ПРИКЛАДІ СПОЛУЧЕНІЙ ШТАТІВ АМЕРИКИ	
2.1. Зародження уявлень про “світову цивілізацію”.....	18
2.2. Поняття “Універсальної цивілізації” за С. Гантінгтоном та його контекстуалізація.....	19
2.3. Позиціонування «Америки», як «універсальної цивілізації»: становлення і місце у світі «після Холодної війни».....	22

2.4. Зав'язання світової впливовості «Америки» та її внутрішня культурна деструкція як закономірний етап життя Західної цивілізації	33
РОЗДІЛ III.....	36
КАРДИНАЛЬНА АЛЬТЕРНАТИВА – МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ І ЙОГО НАСЛІДКИ	
3.1. Мультикультуралізм як протилежний полюс універсалізації.....	36
3.2. Деструктивні наслідки надмірної гетерогенності.....	38
РОЗДІЛ IV.....	43
ГІБРИДИЗАЦІЯ ЯК НАЙБІЛЬШ КОСТРУКТИВНА ПАРАДИГМА МАЙБУТНЬОГО І ЗАПОЧАТКУВАННЯ ТЕНДЕНІЇ В КУЛЬТУРАХ СХОДУ	
4.1. «Золота середина» – гібридизація(або транскультурність) як конструктивний діалог культу.....	43
4.2. Практика гібридизації. Японська ідентичність як унікальний приклад гармонізованої гібридизації.....	49
4.3. Гібридна тенденція «Ісламського Відродження».....	52
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Актуальність дослідження:

Ми є свідками існування світу на зламі епох та ситуації невизначеності, зараз час активних та швидких непередбачуваних змін, переоцінки цінностей, нестримної глобалізації і одночасної потужної тенденції до локалізації, відбувається послаблення багатовікового глобального домінування Заходу і поступове зсування флагоу передування на Схід. В таких обставинах, визначення стратегії та форми існування та співіснування країн та цивілізацій світу постає дуже складним завданням, яке залишається актуальним й до сьогодні, про що свідчать палкі дебати та концептуальна множинність.

Схожими мотивами наскрізно пронизана гео-політична філософія С. Гантінгтона. 27 років тому, книга С. Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій» викликала потужний резонанс та міжнародний дискусію, представивши новий погляд на тогочасну дійсність перезапуску та пошуку, яка склалася після припинення Холодної війни, і запропонувавши нестандартну картину нового можливого світопорядку. Як одна з можливих парадигм майбутнього розвитку світу у С. Гантінгтона постає «універсальна цивілізація», що знаходить своє втілення у позиції Сполучених Штатів Америки до усього незахідного світу. С. Гантінгтона вводить філософсько-політичну думку того часу, що пророчила США нову еру глобального світового домінування та впливу, у новий контекст світу, як арени взаємодії цивілізацій на засадах збереження та відновлення національних локальних культурних ідентичностей. В той час як Америка святкувала тріумф ідеологічної перемоги, посідала перші позиції технологічного розвитку і економічної та політичної сили, С. Гантінгтон висловлював свою переконаність в тому, що перемога у Холодній війні стає точкою зворотнього відліку до початку цивілізаційного занепаду і втрати сили Заходу. До того ж він переконаний у

поступовому зміщенні центру світового впливу на Схід, спираючись на об'єктивні свідчення та дані. Критикуючи універсальну позицію Заходу.

С. Гантінгтон будує ряд прогнозів щодо характеру та вектору світових процесів та міжцивілізаційних взаємодій, динаміки існування та занепаду Заходу як універсальної цивілізації, а також розглядає можливі альтернативи універсалізму як світової парадигми – мультикультуралізм, полярний до «універсальної цивілізації» та гібридизація, що помірно поєднує в собі кращі риси цих двох протилежностей, пропонуючи певну «золоту середину». Це безпосередньо апелює до нашої реальності і виводить актуальність аналізу згаданих концепцій і порівняння прогнозів С. Гантінгтона до сьогоденної дійсності на істотно новий рівень, адже, справдження принаймні одного з його прогнозів засвідчуємо на власні очі прямо зараз - прискорення темпів послаблення Америки як світового лідера і розхитування стабільності її положення внутрішніми проблемами та конфліктами.

Ідеї та посилки С. Гантінгтона змушують дискусії, дебати та обговорення своїх прихильників та противників не вщухати й до сьогодні. Глобалізаційні процеси у працях дослідників теми набувають нової інтерпретації на тлі затвердження культурних ідентичностей: «Religion and Globalization: New Possibilities, Furthering Challenges» Daniel Golebiewski, 2014; «Is the United States a 'Neocon Nation'?» Jonathan Provan, 2012; «Does regionalism challenge globalization, or build on it?» Johnathan Weitzmann, 2010; «How National Identity Influences US Foreign Policy» Milo Kershaw, 2018; «Neoconservatism and American Foreign Policy» Stephen McGlinchey, 2009; «Donald Trump, the Middle East, and American Foreign Policy» Diego Pagliarulo, 2017.

Також зараз існує і проводиться значна кількість досліджень представниками не-західних цивілізацій, чії культури переживають період значного, швидкого підйому та індігенізації, а отже передбачають можливе зсунення центру розвитку на Схід, і розглядають та аналізують події світової

взаємодії, спираючись на концепцію поділу світу на цивілізації й виникнення конфліктів на кордонах їх стику. Роботи направлені на аналіз конкретних політичних подій поясненням для яких можуть бути знайдене у ідеї, та посилки С. Гантінгтона. До прикладу: «The (New) ‘Clash of Civilizations’: Migration and Terrorism» Ana Isabel Xavier, 2018; «Civilizational Perspectives in International Relations and Contemporary Japanese Relations» Ravi Dutt Bajpai, 2018; «The West, Islam and Modernity» Sebastiano Sali, 2010.

Філософія віднаходить істину, звертаючись до її витоків, і дана робота, як філософське дослідження направлена на висвітлення та аналіз теоретичних підвалин концепції С. Гантінгтона «універсальної цивілізації», а також явищ мультикультуралізму та гібридизації для віднайдення найбільш оптимальної моделі культурно-цивілізаційних взаємодій у сучасному світі.

Об’єкт дослідження: Геополітична філософія С. Гантінгтона, зміни соціокультурної взаємодії цивілізацій світу.

Предмет дослідження: Предмет дослідження: Концепція універсальної цивілізації С. Гантінгтона і її втілення на прикладі Західної цивілізації, зокрема Сполучених Штатів Америки. Парадигми мультикультуралізму та гібридизації, як альтернативи універсальній цивілізації.

Мета дослідження: дослідити та проаналізувати концепцію універсальної цивілізації за С. Гантінгтоном, а також мультикультуралізму та гібридизації та визначити можливі наслідки їх втілення у сучасних геополітичних обставинах.

Згідно з поставленою метою, комплексне дослідження вимагає розв’язання наступних завдань:

- Відновити логіку трансформації змістів поняття «цивілізація»;
- Розкрити зміст концепції поділу світу на цивілізації С. Гантінгтона;

- Проаналізувати суть концепції універсальної цивілізації С. Гантінгтона у контексті сучасності;
- Визначити можливість явища універсалізації у цивілізаційному світі «після Холодної війни» за С. Гантінгтоном;
- Дослідити об'єктивність статусу «Америки», як «універсальної цивілізації» сучасності та визначити історичне тло її становлення як головного претендента на цивілізаційну універсальність;
- Розкрити причини неспроможності Америки як універсальної цивілізації і визначити наслідки політики універсалізму для Америки та Західної цивілізації загалом;
- Розглянути парадигму мультикультурності як можливу альтернативу універсалістській моделі світових міжцивілізаційних та міжкультурних взаємодій;
- Визначити негативні наслідки впливу мультикультуралізму на приймаючу культуру;
- Визначити і описати поняття і явище гібридизації як найбільш конструктивної і гармонійної парадигми цивілізаційних взаємодій у сучасній реальності;
- Дослідити ознаки гібридизації у Східних культурах, зокрема японській і ісламській, що набирають масштаби своєї впливовості в світі;

Методи дослідження: у процесі написання роботи я послуговувалась такими теоретичними загальнонауковими методами дослідження як: абстрагування тематичного предмету роботи; синтез інформації щодо загальноісторичного розвитку змісту і вжитку понять «цивілізація» та «універсальна цивілізація», мультикультуралізм та гібридизація; аналіз та узагальнення матеріалів із книги С. Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій», публікацій його авторства у журналі *foreign affairs*, матеріалів круглих столів та міжнародних конференцій; класифікація представлених С. Гантінгтоном положень щодо окремих аспектів поняття та явища універсальної цивілізації;

Аналогія – розгляд Західної цивілізації, зокрема Сполучених Штатів Америки у контексті представленої С. Гантінгтоном концепції універсальної цивілізації, та розгляд японської та ісламської Східних культур як репрезентуючих риси стратегії культурної губридності; Порівняння і зіставлення парадигм універсальності, мультикультурності та гібридизації.

Структура роботи: робота складається з 4 розділів (1-й розділ містить 2 підрозділи, 2-й – 4, 3-й – 2 і 4 – 3), а також висновків, списку використаної літератури та джерел і додатків.

РОЗДІЛ I

Самуель Гантінгтон (Samuel Phillips Huntington, 1927 – 2008 pp.) – американський політолог, науковець, аналітик, економіст, філософ, викладач Гарвардського університету, засновник політичного журналу «Foreign Policy» (1970 p.), координатор відділу планування Ради національної безпеки США (American Political Science Association, 1986–87 pp.), директор Центру міжнародних відносин (Center for International Affairs, 1978–89 pp.) і Американської Асоціації політичних наук (American Political Science Association, 1986–87 pp.). У коло його наукових інтересів входили питання імміграції, національної безпеки і інтервенції, процеси демократизації в контексті протистояння різних ідеологічних таборів, що більш детально розглядаються у інших його працях зокрема таких як «Хто ми?» («Who Are We?: The Challenges to America's National Identity», 2004 p.), Третя хвиля: демократизація наприкінці двадцятого століття» («The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century», 1991 p.), «Політичний порядок у мінливих суспільствах» («Political Order in Changing Societies», 1968 p.) «The Common Defense: Strategic Programs in National Politics», 1961 p.). [27]

27 років тому гучний резонанс та палку міжнародну дискусію викликала книга Самуеля Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій» («The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order», 1996 p.), в якій він представив прогнози щодо майбутніх тенденцій розвитку світової політики в обставинах нової реальності(після Холодної війни). Прогнози автор вибудовував на тлі власної концепції етнокультурного поділу світу на цивілізації, що передбачає примат ролі культурно-цивілізаційної ідентичності для визначення характеру світових політичних взаємодій. Отже, ключовим поняттям концепції С. Гантінгтона виступає «цивілізація». У праці він розкриває суть і власне розуміння цього поняття, окреслює основи і переваги цивілізаційного підходу до сучасної історії і відповідного аналізу світових політичних

процесів, а також передбачає зміни майбутнього світового порядку, політичних лідерів, причин і учасників можливих глобальних конфліктів.

1.1. Еволюція тлумачення поняття “цивілізація” в історико-філософській парадигмі.

Суспільна думка формувалась таким чином, що поняття «цивілізація» розглядалось у парадигмі соціально-філософського знання як синонім до поняття «культура» або як похідне від нього. Дійсно, «цивілізація» і «культура» дещо сполучені поняття, так вважали в античності, протиставляючи еллінський уклад життя варварському, і саме в такому поєднанні вони увійшли в науково-філософський дискурс у середині XVII ст. Доба Просвітництва стала першим піком масштабного інтересу до поняття «цивілізація» та його змісту. Поступово уявлення теологічного світогляду відступали на другий план, втрачали авторитетність, і виникала нагальна потреба виробити нову систему пояснень законів і принципів, якими керується світ, суспільство, що вже не просто кориться і сліпо слідує «божественній волі» у своєму функціонуванні. Нові змісти, породжені епохою, потребували нових назв. Вважається, що вперше поняття «цивілізація» було введено маркізом де Віктор Рікеті де Мірабо (Victor Riqueti, marquis de Mirabeau, 1715–1789 pp.) в трактаті «Друг законів» (“*Ami des hommes*”, 1757 p.). Сам термін походить від латинського «civilis», що відповідає сучасному «цивільний» і означає якості, притаманні містянину, громадянину, члену суспільства. [3, с.8]

У середині XVIII ст. відбувається руйнація феодальних відносин, і йде становлення капіталістичних. Ідеологи промислово-фінансового капіталу потребували пояснення, обґрунтування і доказ свого розумного, всезагального і прогресивного спрямування, що стало поштовхом до чергового активного інтересу до поняття «цивілізація». Цього разу термін використовувався у значенні опозиції до «природнього стану людини» і

пов'язувався з поняттями «співіснування», «суспільне благо», «суспільний договір», «громадське суспільство», «просвітництво», «культура», «прогрес». Разом із тим, у XVIII ст. виникали також спроби розмежувати поняття «культура» і «цивілізація»: під впливом ідеалістичної філософії історії «цивілізація» набула значення предметної форми інобуття духу і розглядалася як протилежність «створюючому духу» – культурі. За поняттям «культура» закріплювалась позитивна система духовних цінностей, а поняття «цивілізація» позиціонувалось як щось менш цінне саме по собі, що несе навіть певну негативну аксіологічну характеристику у відповідних контекстах. [4]

У XIX ст. слово «цивілізація» вперше починає використовуватись у множині (праці: Ф. Гізо (François Pierre Guillaume Guizot, 1787-1874 pp.) «Історія цивілізації в Європі» («Histoire de la civilisation en Europe», 1828p.), М. Габори (Gabori M.) «Цивілізації середнього палеоліту між Альпами та Уралом» (La civilisations du Paleolithique moyen entre les Alpes et l'Oural, 1976 p.), Г. Бокль (Henry Thomas Buckle, 1821-1862 p.) «Історія цивілізації Англії» («History of Civilization in England» 1895 p., тощо), що свідчить про визнання багаторівневості цього поняття та відмінностей в організації культур різних країн та народів давності і Нового часу. Нова хвиля значного суспільного інтересу до поняття співпадає із економічною кризою і поступовим відновленням країн Європи після збитків у I Світовій війні, промисловим підйомом США, початком епохи Проспериті і утворенням Радянського Союзу. Ці події викликали глибокий інтерес науково-філософської спільноти до можливого подальшого розвитку світової цивілізації. В резонанс такого інтересу потрапила праця Освальда Шпенглера (Oswald Arnold Gottfried Spengler 1880-1936 pp.) «Занепад Заходу» (Der Untergang des Abendlandes 1918-1922 pp.), що буквально перекреслювала парадигму соціального прогресу. Натомість, автором пропонувалась нова концепція множинності рівних культур, на кожна з яких, після життєвого циклу розвитку, чекає

перехід до стадії омертвіння, тобто цивілізації. Ідеї, висунуті О. Шпенглером у подальшому, лягли в основу і були джерелом натхнення для інших моделей всесвітньо-історичного розвитку, запропонованих А. Тойнбі, Т. Судзукі, Ф. Нортпом та ін. [9]

В умовах глобальної кризи капіталістичної системи, що безпосередньо стосувалася інтересів всіх країн і народів світу, формується нова орієнтація в обговоренні проблем цивілізації, пов'язана з усвідомленням їх глобального характеру, єдності світового історичного процесу і відповідальності за долю світу. Таке усвідомлення вплинуло на характер третього піку інтересу до поняття «цивілізація», початок якого припадає на 70-80-і роки минулого століття. Тоді посилюється зацікавленість соціальних наук (історії, етнографії, політології) у становлення і розвитку цивілізації з точки зору єдності і одночасної багатогранності історичного процесу, його тогочасного становища та долі.

Сучасний етап досліджень поняття «цивілізація» характеризується різноманітністю контекстів, в яких воно розглядається, що зумовлено підвищеною увагою до нього широкого спектру гуманітарних наук. Цивілізація зараз – об'єкт міждисциплінарних досліджень та аналізу з розвинутою проблематикою і актуальністю: вченими піднімаються питання самобутності цивілізацій, співвідношення цивілізації та модернізації (Чванцзи Хе), цивілізаційні аспекти культури і їх співвідношення (П. С. Гуревич, В. С. Білбер, Л. М. Баткін), типології цивілізацій і цивілізаційний підходу до історії, міжцивілізаційних процесів і впливу глобалізації (Дж. Рітцер, П. Дін), діалогу і комунікації цивілізацій, концептуалізації історичного знання (А. Тойнбі), тощо. Також були проведені спроби систематизації можливих змістів, інтерпретацій і визначень поняття цивілізації. Запропоновані були і можливі типологізації цивілізацій. Проте, будь-яка типологізація цивілізації є все ж в певній мірі абстракцією, відверненням від реального історичного процесу, що має складний,

багатовимірний, діалектичний, суперечливий і зовсім не лінійний характер. Адже, по-перше, розвиток цивілізації здійснюється на ґрунті конкретних, різнорідних суспільних і воєнно-економічних утворень, а отже типологія цивілізацій має враховувати і відрізнити типологію цивілізаційних суспільств. По-друге, зберігається вплив давньої культурної, фольклорної, етнічної основи на суспільний розвиток та устрій окремих спільнот, що залишає відбиток на особливостях розвитку різних регіонів, що в свою чергу впливає на розвиток цивілізації загалом. [31]

Наразі наукова спільнота розділилася на два табори у своєму розумінні поняття цивілізація. По-перше, цивілізація, як характеристика єдності історичного процесу. Закладенням цивілізації очолюється історичний розвиток суспільства в тому сенсі, що організація, устрій суспільного життя здійснюється в процесі свідомої діяльності людей. Це надає розвитку суспільства цілеспрямований, а тому рефлексивний характер по відношенню до минулого і сучасного. Початок цивілізації також дорівнює початку усвідомлення та ускладнення діяльності людей: виникнення цивілізації пов'язане з розробленням фонетичного алфавіту і ієрогліфіки, тобто загальних форм письма, що виникли і отримали розвиток із необхідності організації і обліку суспільних справ, фіксації і оцінці людської діяльності. [31] По-друге, поряд з цим, цивілізація може бути представлена як неоднорідне соціальне утворення. У такому соціальному утворенні, спільне, об'єднуюче коріння утримує під своїм впливом і контролем певні соціальні спільноти, підпорядковуючи їх одному загальному принципу. Межі цього впливу не є чітко окресленими (проте частіше співпадають з кордонами певних держав). На стику впливів цивілізації або вступають у дифузну взаємодію, або у конфронтацію. [9]

1.2. Тлумачення поняття “цивілізація” С. Гантінгтоном в контексті перебудови світового порядку після Холодної війни та концепція етнокультурного гео-політичного поділу світу на цивілізації.

Поняття «цивілізація» йде у С. Гантінгтона пліч-о-пліч, майже прирівнюється до поняття «культура» і співставляється з ним у контексті «ідентичності».

Крах Радянського союзу, припинення холодної війни та протистояння двох опозиційних ідеологічних таборів: комуністичного та демократичного з перевагою на боці останнього, і, відповідно, кінець біполярності світової політики – ці події стали початком нового етапу глобального розвитку, поштовхом до значних, подеколи кардинальних змін у політичній, соціальній, культурній сферах світового порядку та взаємодії. Колишні Радянські республіки отримували незалежність, утворювалися нові країни (розділ Югославії на 6 республік, розпад Чехословачини), радянська ідентичність блідніла і зазнавала остаточної кризи – перед людьми, країнами і цілими націями постало питання «хто ми є?». У світі, де питання глобального ідеологічного протистояння із завершенням холодної війни здавалося вирішеним і відійшло на другий план, нагальними стали питання культурної визначеності і самості, а істотними не політичні, економічні, чи ідеологічні відмінності, а саме культурні, як вважає С. Гантінгтон. [3, с. 15]

Культура – те до чого в першу чергу звертались народи і нації у розпочатому процесі пошуку, відновлення, затвердження власної ідентичності, як до основи, джерела унікальних і відмітних рис її носіїв і характерних для них: укладу життя, суспільних норм, специфіки духовного життя, традицій, менталітету, тощо. Культура може формувати ідентичності на різних рівнях гетерогенності, і на найзагальнішому з них, це – цивілізація, як найвища культурна цілісність, найбільш виражена культура. «Цивілізація – найвища культурна спільність людей і найбільш широкий рівень культурної ідентичності, що відрізняє людину від інших біологічних видів». [3, с. 52]

Цивілізацію, як і культуру, визначають такі об'єктивні елементи як мова, історія, соціальні інститути, звичаї, стиль життя і, головним чином – релігія, що найбільшою мірою обумовлює культурні і цивілізаційні особливості і є джерелом їх непримиримих розбіжностей, до того ж багато світових цивілізацій, що існували або існують співвідносять саме з пануючою в них релігією/ релігійною течією. С. Гантінгтон наголошує на істотності саме культурних чинників у визначенні цивілізацій і переконаний в тому, що спроби прирівняти цивілізації до рас не є коректними і доцільними, адже в межах однієї цивілізації можуть гармонійно співіснувати представники різних рас, рівно як і представники одної раси можуть належати до різних цивілізацій. Цивілізації можуть мати різну кількість і щільність населення, можуть відрізнятися за розміром(поділ на головні та периферійні, хоча, також зазначається, що цивілізація не має встановлених чітких кордонів), можуть відрізнятися за кількістю країн, політичних угруповань, що об'єднані культурним чинником і входять до відповідної цивілізації(моноцивілізація – Японія), ступенем схожості одна на одну, ступенем згуртованості всередині цивілізації і т.д. Унікальною і особливою сутністю, що є спільною для всіх цивілізацій – це їх довгий термін життя. Вони змінюються, еволюціонують, переживають динамічний розвиток, потрясіння політичного, економічного, ідеологічного характеру, але, врешті-решт, перетворюються на історію, коли приходить їх час. [3, с. 45-55] С. Гантінгтон виділяє в сучасному світі 8 цивілізацій, серед яких: сінська, японська, індуїстська, ісламська, православна, західна, латиноамериканська і африканська, на поле взаємодії яких перетворюється політика у склавшихся наприкінці ХХ ст. обставинах. [3, с. 56] Хоча головними суб'єктами світової політики все ще залишаються національні держави, замість блоків країн, що тимчасово об'єднані ідеєю або обставинами, на політичній арені фігурують 8 цивілізацій (див. додаток В). С. Гантінгтон вважає, що саме фактор цивілізаційної приналежності стає вирішуючим у визначенні між країнами політичних симпатій, міцності зв'язків(економічних, торговельних), стабільності і надійності підтримки та

допомоги, справедливості і вигідності партнерства, тощо. Адже людям, лідерам країн, що входять до однієї цивілізації легше порозумітися, знайти спільну мову, через відсутність значних культурних відмінностей, що становлять перепони для успішності будь-якої комунікації, обумовлюючи різницю світосприйняття і специфіку мислення. До того ж, довіритись легше тому, кого розумієш найкраще, тобто «своєму», і, в цьому контексті, визначення «чужого», або того «ким ми не є» відповідає безпосередньому визначенню потенційного ворога. «Цивілізації – це найбільші «ми», всередині яких кожен відчуває себе в культурному плані як вдома і відрізняє себе від усіх інших «них»». [9, с. 52] С. Гантінгтон вважає, що, таким чином, головні світові конфлікти з найбільшою ймовірністю будуть відбуватися на «лініях розлому», тобто на лініях зіткнення різних цивілізацій. До того ж, після Холодної війни політичними філософами та геополітиками пропонувалися нові карти і парадигми подальшого розвитку світу, яким С. Гантінгтон дав умовні назви – 1) «світ ейфорії та гармонії», що передбачає остаточне припинення ідеологічних(а згодом і будь-яких) конфліктів після завершення Холодної війни, і затвердження ліберальної демократії західного зразка як універсальної для всіх країн світу; 2) «два світи- ми і вони», де «ми» і «вони» – поняття, що можуть набувати різного змісту(Захід і Схід/ бідні і заможні/ центр і периферія) в залежності від кута зору, обставин і специфіки сприйняття; 3) «Близько 184 країн», що означає, що кожна країна дотримується суто власних інтересів і цілей(посиленням влади та впливу(через економічне збагачення і територіальне розширення), і діє з наміром їх найшвидшого досягнення, дотримуючись міжнародних законів. 4) «хаос», з характерним для нього усуненням будь-якої державної влади, розпадом держав, загостренням міжнародних, внутрішніх, соціальних, духовних конфліктів, тощо. [3, с. 26-38] Ці картини світу представляють собою різні, в деяких аспектах полярні абстрактні моделі майбутніх доль світу, мають різний рівень врахування реалій і теоретичних побудов, а також містять достатньо недоліків, що неможливо усунути шляхом змішування або

поєднання певних положень цих моделей. Відтак, наведені 4 парадигми майбутнього розвитку не можуть служити дороговказами для світу, який розвивається нелінійно, нерівномірно, непослідовно у певних аспектах, із різною динамікою у окремих своїх частинах. С. Гантінгтон вважає, що рятівним є звернення саме до уявлення про цивілізаційну структуру світу, про розгортання майбутніх подій у межах взаємодії 8 цивілізацій - проста і зрозуміла система розуміння світу і процесів в ньому, що допомагає визначити і передбачити головні джерела конфліктів і складнощі взаємодій. [2]

Висновки розділу: Поняття цивілізації виступає ключовим для розгляду та аналізу концепцій міжкультурної взаємодії, тому необхідним для дослідження є визначення його становлення, змісту та часової, контекстуальної специфіки. Впродовж плину історичного часу, особливості кожного з етапів розвитку людства визначали вектор тлумачення та відтінки поняття цивілізація. Такий ретроспективний аналіз дозволяє виділити центральний і незмінний аспект поняття – концептуалізація різних проявів, та масштабів(локального/світового) культури. В сучасному контексті С. Гантінгтон надає йому власного осмислення. Цивілізація виступає «найбільш широкий рівень культурної ідентичності», визначальним центром якого виступає релігія як культурний клей. С. Гантінгтон вважає, що після завершення Холодної війни ідеологічні протистояння замінять культурні. Саме тому, для з'ясування характеру та динаміки подальший світових процесів необхідно дивитись на світ як на арену співіснування та взаємодії 8 цивілізацій. В цьому полягає головна суть гео-політичної теорії С. Гантінгтона, що лягає теоретичним фундаментом для подальшого дослідження.

РОЗДІЛ II

2.1. Зародження уявлень про “світову цивілізацію”.

По мірі того, як розвивається трудова, суспільно-виробнича діяльність, відбувається розподіл праці, активна торгівля і зростання кількості населення – розвиваються контакти і обопільний вплив цивілізацій одна на одну. Історія певною мірою починає виступати не просто як історія становлення і розвитку окремих регіонів, а як історія відношень різних народів, і набуває глобального характеру. Загальний розвиток історії починає набувати такий характер вже у добу рабовласницьких режимів і більшої сили за часи феодалізму і становлення капіталізму, для якого характерними є процеси інтернаціоналізації господарського, політичного і духовного життя людства. В цей період відбувається певне об’єднання людства і вихід зі стану «роздробленості», розмежованості суспільних і економічних світових процесів. Відбувається «асиміляція цивілізацій» – руйнація слабкіших, менш розвинутих цивілізацій і їх поглинання більш розвинутими і прогресивними. Утворюються великі цивілізаційні спільноти, що асимілюють окремі групи локальних цивілізацій і виступають як провідні, «особливі» цивілізації. В Європейській частині континенту такою цивілізацією в свій час була Західноєвропейська. До речі, на відміну від інших провідних цивілізацій що формувались на феодальній основі (до прикладу, китайська, арабська, японська та ін.) розвиток Західноєвропейської цивілізації відбувався на капіталістичних засадах. Через подальше посилення тенденцій інтернаціоналізації різних сфер людського життя стає актуальним питання можливого формування «світової цивілізації».

Поняття світова цивілізація абстрактно фіксує загальний для всіх народів шлях прогресу, що буде впливати з прийняття однакових, спільних форм устрою соціального, економічного, культурного, політичного аспектів життя. А як конкретно-історичне поняття відображає перехід від

регіональних цивілізацій, кожна з яких в своєму регіоні являє собою цілісний світ, до світової цивілізації. Проте розвиток світової цивілізації має асинхронний характер, адже у світі одночасно співіснують суспільства на різних соціальних, економічних, технологічних рівнях. Незважаючи на це, всезагальний історичний час світової цивілізації не є порожньою абстракцією, і саме він визначає і намагається синхронізувати розвиток цивілізаційних суспільств. При цьому, суспільства, що досягли більш високого рівня спричиняють вплив на інші, менш розвинуті, або економічно слабші суспільства. Таку роль на даний момент виконують Сполучені Штати Америки як складова частина західної цивілізації, адже вже довгий час тримають світову технологічну і економічну першість. США були флагманом часів модернізації, їх прикладу слідувало багато країн по всьому світу і, разом із інтеграцією технологій невідривно відбувалася інтеграція американських ідей і цінностей, різною мірою, в країни цивілізацій усього світу. Зараз, США як найбільш значущий гравець у сфері медіа, про що свідчить монополія компанії Facebook на більшість найпопулярніших соціальних та інформаційних мереж, має значний вплив на світовий культурний розвиток, і, як технічний інноватор, певною мірою задає тенденції розвитку світового ринку, здійснюючи на нього економічний вплив. (див. додаток А та Б) [32] [38] Саме тому поняття «світової», або «універсальної», як запропонував С. Гантінгтон, цивілізації, у сучасній парадигмі політичного, філософського і соціологічного знання співвідноситься із гегемонією США у загальних світових процесах, сферах і їх завуальованою примусово-вестернізаційною політикою.

2.2. Поняття “Універсальної цивілізації” за С. Гантінгтоном та його контекстуалізація

Серед парадигм, що розкривають специфіку тенденцій розвитку світу у реаліях після Холодної війни, С. Гантінгтон приділяє особливу увагу «універсальній цивілізації». Ключовим у ній є те, що світ тяжіє до

культурного злиття і суспільної згоди щодо всезагальності прийняття однакових для всіх цінностей та елементів, що складають єдину форму укладу життя. «Універсальна цивілізація» – багат шарове поняття, що має достатньо велику кількість інтерпретацій і, для ліпшого розуміння, потребує прояснення певних своїх аспектів, з яких С. Гантінгтон виділяє і витлумачує найістотніші. Конкретніше, С. Гантінгтон розглядає питання, спільність і загальність чого, дає, чи, радше, не дає змогу визначати універсальний характер цивілізації. По-перше, бачення суті універсальності цивілізації у наявності спільних для всіх народів і культур моральних констант, дає уявлення про те, які базові цінності і інститути, поділялися людьми впродовж історії, але не дає розуміння самої історії, яка являє собою постійну зміну людських поглядів та паттернів поведінки. Крім того, якщо позначити терміном «цивілізація» найзагальніше спільне, що має між собою людство, то неможливо буде уникнути семантичної плутанини щодо вироблення іншого терміну для позначення культурних цілісностей найвищого рівня, які, однак, не охоплюють всю людську расу, або ж ігнорування факту існування таких цілісностей і відповідного рівня ідентичності. По-друге, розуміння «універсальної цивілізації» у сенсі формування спільних надбань, благ, суспільного устрою і інститутів, що відрізняють цивілізаційні суспільства від варварських є дещо застарілим і непослідовним. Формування певного роду універсальної цивілізації дійсно відбувалось у процесі зникнення варварських, примітивних народів призводить до виникнення певного роду, проте зростання рівня цивілізованості із плином історії, розширення і розшарування «однієї» цивілізації, передбачає, зокрема, існування множини цивілізацій, що залишає актуальність розуміння універсальної цивілізації як протилежності варварству у межах античності та ідейної парадигми XVIII ст. По-третє, співвіднесення універсальної цивілізації із явищем спільної інтелектуальної культури, яке проявляється у прихильності більшості до певної доктрини, пропозиції, цінностей(до прикладу, давосська культура), не є достеменним, адже ця інтелектуальна культура є спільною переважно для

елітарних кіл, а не для всього народного загалу, а це не відповідає змісту поняття «універсальність». [3, с. 77-80] Аналізуючи підхід універсальності до визначення вектору майбутніх світових процесів у склавшихся обставинах, С. Гантінгтон визначає для себе феномен універсальної цивілізації як «культурне об'єднання людства і зростаюче прийняття людьми всього світу спільних цінностей, вірувань, порядків, традицій, інститутів». [3 с. 77]

Відповідно до поглядів С. Гантінгтона, «світ після Холодної війни» – поліцивілізаційний, в якому гострота питання культурної ідентичності, обумовлює першочергову значущість культурних(а не ідеологічних) відмінностей для визначення характеру взаємодій між цивілізаціями, який в свою чергу, детермінує вектор розвитку світових політичних процесів. Факт культурної, цивілізаційної визначеності і приналежності – фундаментальна основа становлення нового світового порядку, безумовний пріоритет у внутрішній і зовнішній політиці національних держав. Чи має місце у таких реаліях ревною відстоювання унікальності ідентичності, всепоглинаюче явище універсальної цивілізації? С. Гантінгтон розкриває підхід до цього питання через аналіз двох загальних посилок. Перша посилка виводить із полегшення, покращення і інтенсифікації комунікацій між цивілізаціями через ЗМІ, туризм, соціальні-інтернет мережі, і, головним чином, інвестиції і торгівлю, народження загальної світової культури. Для С. Гантінгтона ж здається сумнівною теза про те, що збільшення і розширення інформаційного і торгівельного зв'язку між народами, країнами і цивілізаціями однозначно тягне за собою зменшення вірогідності виникнення конфліктів між ними. На прикладах С. Гантінгтон спростовує таке припущення про те, що «комерція несе за собою мир» і обґрунтовує своє переконання у неоднозначності користі підвищуючогося рівня торгівлі для світової злагоди та стабільності. На його думку, взаємна торгівельна залежність може принести з однаковою можливістю як більші суперечності та конфлікти, так і зняти певною мірою міжнародну напругу, адже користь такої залежності гарантується лише у

випадку, коли наявна впевненість її успішності у майбутньому. Друга посилка втілює побутуючу думку про те, що крах Радянського союзу, і припинення Холодної війни – протистояння двох головних опозиційних ідеологій, свідчить про неспроможність комунізму і автоматично затверджує універсальність ліберальної демократії і, разом з тим, Західних ідей і цінностей. На це С. Гантінгтон зауважує, що ліберальна демократія не є єдиною альтернативою комунізму, адже у сучасному світі існують і інші політичні режими, що успішно функціонують (авторитаризм, корпоративізм, націоналізм, китайський ринковий комунізм). Відповідно, поразка комунізму у боротьбі ідеологій не визначає остаточну перемогу і першість ліберальної демократії в усьому світі. Тим паче, це не означає згоду усіх інших країн (мусульманських, індійських, східно-азіатських, тощо) із остаточністю і всезагальністю перемоги Заходу, і не тягне за собою охоче запровадження ними ідей і принципів ліберальної демократії у себе. Також, зважаючи на те, що релігія – основна сила, що мотивує і мобілізує людей у нових світових реаліях, не слід недооцінювати впливовість і конкурентоспроможність релігійних альтернатив державних режимів, що можуть захопити першість у ситуації пошуку ідейної визначеності на тлі культурно-етнічної ідентичності. [3, с. 96-100]

Хоча на цій основі та, додатково спираючись на соціально-психологічну теорію відмінності, С. Гантінгтон знову приходить до загального висновку про те, що люди все більшу значущість надають цивілізаційній ідентичності, визначаючи себе характеристиками і ознаками, що складають основу відмінності між «своїми» і «чужими». І хоча в таких обставинах загострення ролі цивілізаційної, суспільної і етнічної самосвідомості, що тягне за собою глобальне релігійне відродження, будь яка універсальність здається все більш ілюзорною і майже неможливою. Тим не менш, концепт і концепція універсальної цивілізації завжди пов'язувались науковцями та політологами із феноменом Західної цивілізації і вважалися її

прямим продуктом. С.Гантінгтон вважає, що концепція універсальної цивілізації слугує зручним прикриттям для свідомої Західної політики культурного домінування над іншими суспільствами і виправданням для сліпої і безпорадної необхідності копіювання західних традицій і інститутів. «Універсалізм – ідеологія, обрана Заходом для протистояння не-західним культурам». [3, с.95] Для деяких народів та країн(маргінальних, як зазначає С.Гантінгтон), західний універсалізм, стає порятунком, відповіддю на питання «хто ми є?», з іншого боку ж, цей універсалізм зустрічає осуд і неприйняття зі сторони не-західних держав, що набувають конкурентоспроможної величі та міці і вбачають у політиці «мирної глобальної інтеграції» загрозу західного імперіалізму. «Не-заходи бачать західним те, що Захід бачить універсальним». [3, с.96]

2.3. Позичування «Америки», як «універсальної цивілізації»: становлення і місце у світі «після Холодної війни»

«The West and the rest» – саме так С.Гантінгтон визначив головну формулу Західного політичного світосприйняття, що найвлучніше описує специфіку цілей, глобальних намірів, пріоритетів і загальне спрямування політичних рішень, стратегій та дій Західної цивілізації, і, головним чином – Сполучених Штатів Америки. Дійсно, є очевидним, що сьогодення політика США має своєю невід’ємною і засадничою складовою – інтеграцію власних цінностей і інститутів в інші країни та цивілізації світу, що особливо активізувалася із усуненням її головного політичного конкурента, перемогою у змаганні за світове лідерство. Тоді набула популярності думка про те, що, відтак, в ситуації світової невизначеності і пошуку, саме американська, соціальна, політична та ідеологічна модель організації суспільства та держави має стати шаблоном, прийнятим рештою світу. Це зробило Сполучені Штати Америки головним претендентом на роль універсальної цивілізації у картині світу «після Холодної війни». «Взаємовідносини між владою і культурою Заходу і владою і культурами інших цивілізацій – ось

всеохоплююча характеристика світу цивілізацій» [3, с. 304] – зауважує С. Гантінгтон, наголошуючи, що впевненість Заходу в універсальному, провідному характері своєї цивілізаційної культури і її сприйняття у категоріях загальності рештою світу, є зовсім не новим, спонтанним чи безпідставним явищем сучасності, а, скоріше, невід’ємним атрибутом Західної політичної поведінки впродовж історії. Більше того, С. Гантінгтон переконаний, що сучасний західний універсалізм є завершальним етапом ери Західного домінування у цивілізаційному світі. Пояснення сьогоднішньому сприйняттю культури Заходу в категоріях загальності, а також універсалістським мотивам західної цивілізаційної свідомості і політики, можна знайти в історії взаємодій між цивілізаціями, яка розкриває передумови, основи формування, еволюцію становлення міжнародної впливовості і передових позицій Заходу у світі. Саме тому С. Гантінгтон аналізує об’єктивність західного універсалізму і його поступового занепаду, спираючись на історичний процес розвитку цивілізаційних взаємодій, що можна категоризувати у співвідношеннях: «західне=міжнародне» + «західне=сучасне» → «західне=універсальне», що відповідають загальним наслідкам хвиль західного домінування у світі. [3]

До 1500 р. н. е. інтеракції між цивілізаціями, розділеними простором та часом, обмежувалися «випадковими зустрічами»: передача ідей і технологій шляхом культурної дифузії займала століття, а значні контакти, що представляли собою підкорення, знищення чи завоювання одних народів іншими через війни та набіги, носили епізодичний характер (див. додаток Г). Але із затвердженням європейського християнства як цивілізації, її технологічним розвитком, розширенням сфери торгівлі, встановленням соціального плюралізму і накопиченням багатства (X - XI ст.), відбувається, як це називає С. Гантінгтон, колізія: настає нова ера глобальної політики – вже не випадкових, нетривалих і різноманітних контактів цивілізацій, а всепоглинаючого, безперервного, однонаправленого впливу Заходу на всі

інші цивілізації. [3, с. 67] Захід, що довгий час поступався рівнем розвитку перед багатьма іншими цивілізаціями (Китаєм за династій Тан, Сун, Мін, Ісламським світом і Візантією, що значно випереджали Європу у багатстві, розмірах, міці і культурних надбаннях і досягненнях), став міжнародним зразком та орієнтиром, як перший, кому в комплексі стали притаманні активна торгівля, розвинутість міст, громадської та класової структури, рівномірний розподіл влади, баланс між світським і релігійним управлінням, розмежування сфер їх впливу, технологічна першість (винайдення засобів океанської навігації), потужний воєнний потенціал і початок народження національної самосвідомості. Вже на цьому етапі Західна культура стає побутовим еквівалентом поняття «цивілізація» у старому його розумінні, як високого рівня культури та різноманіття благ. Це, а також активний і майже безперервний технологічний розвиток, розширення сфери торгівлі, встановлення соціального плюралізму і накопиченням багатства дозволило Заходу протягом чотирьохсот років зберігати безумовний авторитет і вплив на всі інші цивілізації. Саме у такому контексті світового домінування Заходу, як носія прогресивних благ і їх «експортера» у весь інший, менш розвинутий світ, зміст слова «міжнародний» прирівнювався до слова «західний». Таким чином заклалися основи світових відношень «захід-інші», та був зроблений перший, основоположний крок до сучасних інтерпретацій Заходу як «універсального». Наступна і, напевно, найбільша хвиля глобального і потужного впливу та контролю Західної цивілізації, над рештою світу, а також, на загальну думку, затвердження за нею безумовного статусу флагману глобального розвитку і зразка суспільної організації, накрила світ у часи , головним чином, у часи модернізації (XVIII ст.) – революційного переходу від традиції до сучасності. І не дивно, адже Захід – перший, кого в комплексі поглинули активні процеси модернізації. Індустріалізація, урбанізація, підвищення рівня загальної освіченості, благоустрою і соціальної захищеності, впровадження багаторівневої професійної структури, а також інших благ, явищ та рис, без яких ми

зараз не можемо уявити нашу реальність – невід’ємні складові культури сучасності, головним зразком і транслятором якої став Захід. Тому, коли, завдяки його глобальній науковій та технічній експансії, інші суспільства та країни почали формувати і впроваджувати у себе схожі моделі організації виробництва, праці, врядування, освіти, тощо, поширеною і досить логічною була теза про те, що «сучасна культура Заходу стане універсальною культурою світу» [3, с. 101]

С. Гантінгтон в свою чергу, хоча і погоджується із тим, що суспільства сучасної культури можуть бути більш схожими між собою, ніж традиційні, і це певним чином може вважатися певного роду загальністю або універсальністю: по-перше, активна взаємодія між цивілізаціями робить передачу технологій, винаходів, інформаційних потоків і тенденцій розвитку, значно швидшою і простішою, ніж це було можливим у традиційних суспільствах, що забезпечує існування сучасних суспільств у більш-менш єдиному інформаційно-технологічному просторі; по-друге, орієнтація на промисловість (яка майже не залежить від специфіки регіональних природних умов, на відміну від сільськогосподарських робіт, що напряду підпорядковуються і обумовлені географією), уможливорює і спрощує встановлення єдиної індустріальної моделі у різних суспільствах та цивілізаціях, адже відмінності в організації промисловості, які залежать від культурного та соціального факторів легше владнати, ніж відмінності основані на географії. При цьому, С. Гантінгтон переконаний, що наявність спільних рис у сучасних суспільств не детермінує з необхідністю їх злиття та відповідність єдиному Західному типу.[2, с.100-103] І дійсно, вестернізація, як наслідок того, що Захід очоливши модернізаційні процеси разом із технологічними та інформаційними інноваціями здійснював експансію і своєї культури, була невіддільною від модернізації лише на ранніх її етапах. Зі збільшенням темпів модернізації, вага вестернізації зменшується і відбувається відродження місцевих культур. Вбираючи значні елементи

західної культури, не-західні країни досягають прогресу на шляху модернізації, але з посиленням власної економічної, воєнної і політичної міці відновлюється віра у власну культуру, що спонукає їх досягати впевненості і самодостатності саме в культурному плані. До того ж звернення до релігії у пошуку підтримки своїй культурній ідентичності, тим паче, не сприяє посиленню тенденцій до міжкультурної гомогенізації світу під західним початком. Ступінь з яким західна культура буде інтегрована в те чи інше суспільство чи цивілізацію залежить від визначення цими суспільствами засновків того, що є для них бажаним та можливим. На цій основі, С. Гантінгтон виділяє три шляхи реакції на модернізаційно-вестернізаційні процеси, що можна зіставити із загальними шляхами прийняття/неприйняття політики західної експансії впродовж всієї історії і зараз (див. додаток Д).

По-перше, модернізація і вестернізація можуть бути однаково бажані, а отже можливі, і навіть необхідні, адже місцева культура в такому випадку вважається непридатною для розвитку і впровадження інновацій, а тому має бути забута або заборонена за допомогою вестернізації, що забезпечує, в свою чергу, модернізаційний розвиток. Такий тип реакції, при якому не-західна ідентичність цілковито заміщується західною заради омріяного прогресу, якому «заважає» місцева етнічна спадщина, звичаї та інститути, був названий кемалізмом, тобто «гостинною зустріччю», модернізації разом із вестернізацією.

По-друге, кардинально протилежною реакцією на вплив Заходу є така, за якої ні модернізація, ні вестернізація, не є бажаними, тому можливим є лише їх відторгнення. Політика відторгнення, що характеризується частковою чи повною ізоляцією від зовнішніх процесів розвитку, взаємодії та обміну (технологічного та інформаційного), якщо і була більш-менш безболісно можливою аж до самої середини XIX ст. (Китай та Японія), то сучасне вдосконалення транспортного сполучення та комунікацій, активізацією глобальної взаємодії, ціна ізоляції стала зависокою.

С. Гантінгтон зазначає, що в світі, який стрімко стає сучасним і високовзаємопов'язаним доля, що чекає усіх поборників принципового

відторгнення – безслідне зникнення, що визначає ізоляцію політичної позиції та поведінки нежиттєздатним вибором. По-третє, модернізація може бути бажана і можлива, а вестернізація, навпаки, не бажана і, від цього, неможлива. Якщо відторгнення має на меті відчайдушну ізоляцію суспільства від поглинання його світом сучасності, а кемалізм вбачає своє завдання у знищенні рідної багатовікової культури і встановленні на її місці нової, запозиченої у іншій цивілізації, то третій можливий реакційний шлях втілює спробу скомбінувати успішну модернізацію і збереження центральних цінностей, практик і інститутів рідної культури суспільства. Цей шлях називається реформізмом, адже передбачає адаптацію запозиченого до місцевої культури, його трансформацію і підлаштування до культурно-етнічних особливостей суспільства, а не сліпу інтеграцію. Через свою помірність і виваженість, шлях реформізму у засвоєнні пропонованих заходом благ сучасності, був і залишається найбільш популярним серед незахідних політичних еліт. Таким чином, помірковане запозичення, адаптація і асиміляція країною-реципієнтом, у підсумку, призводить до посилення і забезпечення життєспроможності і виживання у нових реаліях базових, основоположних цінностей локальної культури. В кінці-кінців, навіть культури, що менш за все схильні до швидких змін (культури, центральна роль і головний рушій яких – релігія, ісламські, до прикладу), змогли здійснити успішну модернізацію і досягти технологічного прогресу без втручання вестернізації до засадничих аспектів суспільства та його організації, що доводить те, що модернізація не потребує якоїсь однієї ідеології або сталого ряду інститутів для здійснення своїх процесів. [3, с. 108-117] Таким чином, С. Гантінгтон переконаний, що модернізація ХХ ст. складає не основу сучасної західної універсальності, як прийнято вважати, а втілює передумови послаблення глобального впливу західної цивілізації і втрату безумовності її авторитету. Модернізація на фундаментальному рівні посилює локальні культури і вгамовує вплив Заходу, світ стає більш сучасним і менш західним.

Історія взаємодій цивілізацій не лише висвітлює встановлення та еволюцію відношень «Захід і інші», а й визначає головні, відмітні характеристики західної цивілізації, які та, протягом періодів активізації свого міжнародного впливу, і, зокрема, сьогодні, визначає і позиціонує як універсальні для всього світу. Для аналізу слушності універсалістської політики Заходу, необхідно спершу чітко визначити її головний предмет, власне, те, що складає зміст західної «універсальності» те, що Захід пропонує перейняти світові у своїй експансії – його блага, цінності, відмітні риси і характеристики. С. Гантінгтон виділяє основи західної цивілізації, риси, що були притаманні західній цивілізації із самого початку її оформлення, і лише певним чином трансформувалися, зазнавали розквіту та занепаду із плином часу, а зараз складають ціннісну і культурну картину Заходу. 1) Антична спадщина – західна культура запозичила свої стрижневі, основоположні елементи(віра, мова, право, філософія) з Античності у найбільшому обсязі та ступені, порівняно із ісламською та православною культурами, що також беруть свої витoki в Античності; 2) Західне християнство – початкова назва західної цивілізації і її найголовніша історична особливість. Католицизм і протестантизм – не лише ідейна і моральна основа, що породжувала міцний дух єдності серед західних народів, а й вагомий фактор впливу на розгортання західної історії (до прикладу, період Реформації та Контрреформації). Загалом, поділ релігії на протестантизм на Півночі і католицизм на Півдні — унікальний досвід Заходу, що не можна зіставити із латиноамериканським, чи південного православ'я; 3) Різноманіття мов – саме це відрізняє Захід від більшості інших цивілізацій. Мова, як і релігія, одна з фундаментальних основ культурної ідентичності і у межах західної, являє собою об'єднання германських і романських мов із спільною основою – латиною. В той час як більшості інших цивілізацій має у себе одну певну стрижневу мову; 4) Розмежування духовної та світської влади – проведення чіткого кордону між Богом та кесарем, церквою та державою, духовним життям та політикою – такий дуалізм не був характерним для жодної з інших

цивілізацій, де постать Бога та правителя неодмінно пов'язувались певними відношеннями (єдине виключення – Індійський світ, де також існувала доволі чітка межа між політикою і релігією). Така особливість культури стала ґрунтом для розвитку і вкорінення свободи на Заході; 5) Панування закону – запозичена у римлян концепція центральної ролі закону, заклала основи конституціоналізму, захисту прав людини, її власності, і, головним чином, і складає головну основу сучасної політики Заходу – ліберальної демократії; 6) Соціальний плюралізм – союзний (існування автономних груп безвідносних до родинних зв'язків: монастирські ордени, гільдії) та класовий (соціальне розшарування суспільства: селянство, купецтво, духовенство, аристократія, де сила останньої допомагала стримувати кордони впливу абсолютизму), у високому ступені притаманний західним суспільствам, яскраво контрастує із бідністю громадськості, слабкістю аристократії і впливовістю інституту бюрократії у не-західному світі; 7) Представницькі органи – плоди розвинутого соціального плюралізму, інститути, покликані виражати, відстоювати і захищати інтереси різних соціальних груп: аристократів, духовенства, купців, селянства, та ін., за часи модернізації оформились в інститути сучасної демократії. Представництво на національному рівні доповнювалось автономією на місцевому – такою історією розвитку представницьких органів і самоврядування не може похвалитися жодна інша сучасна цивілізація. 8) Індивідуалізм – результат синтезу усіх відмітних рис західної цивілізації, був і залишається головною і найбільш визначальною характеристикою західної свідомості і культури, як у середньовіччі, так і у світі сучасності. Традиції індивідуальних і рівних прав і свобод, що склалися у західному суспільстві, не є настільки вкоріненими і розвинутими в жодному з інших цивілізаційних суспільств, для яких, до речі, органічнішим і переважаючим є колективізм. [3, с. 100-108] Це, з одного боку, визначає індивідуалізм центральною відмітною рисою західної цивілізації, з іншого, наштовхує на висновок про те, що цінності, найбільш важливі для Заходу, не мають подібної значливості для решти світу. До того ж, С. Гантінгтон

наголошує, що жодна з перерахованих характеристик хоча й не була цілковито унікальною для Заходу, але їх комплекс, поєднання є дійсно унікальним і не притаманним жодній з інших цивілізацій світу.

Таким чином С.Гантінгтон доводить, що 1) хоча Захід – єдина цивілізація, що мала настільки потужний вплив на інші цивілізації світу [3, с. 304], визначальний етап модернізації зовсім не призводить до, як прийнято вважати, остаточного затвердження за Заходом статусу універсальності, а навпаки, сприяє відродженню віри національних держав та цивілізацій у власну потужність; 2) західні цінності й інститути, що позиціонуються як найліпші, загальноприйнятні й загальнозастосовні, зовсім не знаходять відгук, в своєму запропонованому комплексі, у не-західних культурах. А отже, постає питання, яким чином у нашій сучасності, коли провідне місце в житті і самовизначенні цивілізацій займає саме культура, може йти мова про Захід, точніше, Америку, як світову універсальну цивілізацію? Цивілізацію та культуру, в першу чергу, визначають мова та релігія, саме тому С.Гантінгтон пропонує розглянути об'єктивність і успішність універсальної позиції та ролі Америки, Заходу, саме через призму цих двох елементів. Відповідно, якщо Захід претендує на загальність, то має прослідковуватись тенденція до виникнення універсальної мови та релігії, що мають більше всього носіїв, згідно з світовою статистикою, і відповідають Західним. [2]

Досить поширеною є думка, що світова мова – англійська, хоча С.Гантінгтон зазначає, що доказів збільшення долі світового населення, що говорить англійською – немає. Найбільш достовірні світові статистики за часи з 1960-х до 1990-х показують зменшення кількості людей, що спілкуються європейськими мовами, і зростання, натомість, популярності арабської мови. (див. додаток Е) До того ж, англійська не є рідною для 92% населення планети, тому не може бути світовою. Проте, хоча й бути вона такою не може, може такою вважатися, адже дійсно є мовою глобальної

комунікації. Протягом всієї історії виникали різні *lingua franca*: латина, грека (Античність, Середньовіччя), французська (у певні століття, для Заходу), сухалі (в Африці), і, англійська – для нашого сьогодення. При цьому, знання і спілкування англійською, не означає вестернізованість або англізованість. Дослідник-лінгвіст Джошуа Фішман (Joshua Aaron Fishman; 1926- 2015 рр.) зауважує, що мова, обрана в якості *lingua franca*, жодним чином не співвідноситься із певною конкретною етнічною групою, релігією, ідеологією. Таким чином, наявність єдиного засобу міжкультурного спілкування, передбачає існування різних культур і слугує лише для швидкості та зручності контакту і, навіть, допомагає збереженню відмінностей культурних ідентичностей. Більше того, деєтнізована англійська мова не лише не засновує тенденції до культурної гомогенізації світу, а сама, в свою чергу, зазнає локальної деформації: у різних країнах англійська набуває місцевого колориту, що відрізняє її від «оригінальних» британського та американського варіантів до такого ступеня, що люди, спілкуючись англійською можуть майже не розуміти один одного. С. Гантінгтон зауважує, що розподіл мов, відображає розподіл впливів у світі, і, по мірі того, як могутність Заходу буде знижуватися, відносно інших країн-лідерів, буде знижуватися і використання англійської та інших європейських мов. С. Гантінгтон переконаний, що у майбутньому англійська поступиться своїм місцем *lingua franca* китайській мові(мандариському), зважаючи на вражаючі темпи розвитку Китаю і збільшення його ролі у світовій економіці і політиці. Як не дивно, але свіжі дані 2020-2021 рр., справджують прогнози С. Гантінгтона. (див. додаток Ж) Кількість носіїв китайської мови вражаюче збільшилась за останні 5-8 років і, хоча англійська все ще посідає перше місце світової уживаності (як загалом, так і в інтернеті), китайська поступається лише декількома мільйонами носіїв і зовсім незабаром може посунути нинішнього лідера. До того ж, саме китайська посідає безумовне перше місце за кількістю носіїв для кого це рідна мова.(Див. додаток З) Далі у рейтингу йде іспанська і лише потім англійська.

Така статистика безумовно підтверджує аналітичне припущення С. Гантінгтона про поступове згасання глобальності англійської і підвищення популярності китайської, що, в свою чергу свідчить і про поступове зміщення вектору розвитку сучасного світу на Схід. [34] [35] Зважаючи на те, що національні держави все більшу перевагу надають спілкуванню, розвитку і популяризації власних мов, а статистика виявляє стрімко зростаючу глобальну роль китайської, існування єдиної універсальної мови в якості англійської, здається все менш можливим. Таким чином, успішність Західної мови, як першого з важливіших елементів культурної ідентичності, у глобальному, універсальному контексті досить розмита і непереконлива.

Зважаючи на те, що релігія, як стрижень будь-якої культури і культурної ідентичності сприяє відродженню і поглибленню національних і цивілізаційних культур, здається дивним, що вона ж може позиціонуватися як фактор світового об'єднання. Саме на цьому і наголошує С. Гантінгтон, зауважуючи, що з часом, відмінності між релігіями лише посилюються. Зі статистики, наведеної С. Гантінгтоном (див. додаток К) зрозуміло, що головне протистояння відбувається між Християнством та Ісламом. Якщо християнство набуло і набуває поширеності завдяки тому, що є зручною альтернативою для країн, що прагнули/прагнуть модернізації, але їх рідна релігія неспроможна забезпечити її швидкість. То Іслам в свою чергу поширюється не лише через навернення до своїх лав, а й шляхом відтворення своїх adeptів(тобто через збільшення народжуваності). Результати успішного досягнення такої цілі Ісламського Відродження свідчить мало відрізняюча сучасна статистика, відповідно до якої Християнство та Іслам все ще тримають конкуруюче лідерство. (див. додаток Л)

З такого розгляду-аналізу Америки, Заходу, як універсальної цивілізації С. Гантінгтон доходить висновку, що та, тримаючи багатовікове лідерство і здійснюючи вплив на становлення решти цивілізацій та країн світу, задаючи тенденції розвитку, все ж не може претендувати на універсальність своєї

культури, адже та є глибоко автентичною і відрізною у своєму корені, і не знаходить значного відгуку у інших культурах і, до того ж, поступово втрачає підтримку і зачарованість собою у сучасному світі, що підтверджує співставлення світової ситуації часів написання «Зіткнення цивілізацій» та сьогоdnішньої. «Захід завоював світ не завдяки перевазі своїх ідей, цінності, релігії, а, скоріше, перевагою в застосуванні організованого насилля. Народи Заходу часто забувають цей факт; не-Заходи, ніколи цього не забудуть» [26, с. 69] С. Гантінгтон вважає, що із підйомом могутності не-західних країн, прийшов час нагадати те саме, що вони ніколи не забували. Америка і Захід зустрічають потужних конкурентів і загострюється боротьба за глобальне лідерство, в якій, судячи з усього, позиція Заходу не зовсім оптимістична.

2.4. Зав'ядання світової впливовості «Америци» та її внутрішня культурна деструкція як закономірний етап життя Західної цивілізації.

Нелегка доля універсальної цивілізації у сучасному світі: світі розквіту національних, регіональних і цивілізаційних ідентичностей, що починають відігравати першочергову і політично-визначальну роль; світі підйому і індігенізації тенденцій розвитку Східних і інших не-західних суспільств; поступової автономізації ідейної сфери локальних суспільств і держав. Сполучені Штати Америки, головний претендент на універсальність, погіршують своє становище тим, що не виконують ключові умови збереження глобального впливу та контролю за таких несприятливих обставинах піднесення локального. С. Гантінгтон вважає, що: 1) Тільки цілковито усвідомлюючи і приймаючи реальність (політичну, економічну), державні, цивілізаційні лідери здатні конструктивно її змінювати. Американська ж еліта, в свою чергу, неохоче й неспішно погоджується і визнає прихід нових реалій. 2) Повинна постійно зберігатися і модеруватися актуальність обраного цивілізацією курсу. Американське ж зовнішньополітичне мислення надто обмежим и жене небажанням

переглянути доцільність, виправити недосконалості чи змінити вектор курсу, прийнятого для забезпечення потреб часів Холодної війни, з припиненням якої у світі відбулася велика кількість кардинальних змін. 3) Культурна і цивілізаційна різноманітність та насиченість ставить під сумнів посилку про універсальний характер Західної культури, що є вихідною і засадничою для політики США. [17]

Така законсервованість Західних еліт, небажання рахуватися і запитамі нової політичної і світової реальності, і, головне, віра в благість всепоглинаючого насадження своєї цивілізаційної культури, як найліпшої і найбільш просвітленої, нормативна переконаність і розуміння універсальності, як глобального поширення своєї культури і засвоєння її незахідними суспільствами, робить, як вважає С. Гантінгтон, Західний універсалізм у світі, що тяжіє до протилежного: неправильним, аморальним і небезпечним.

Неправильність цього явища самій його основі – уявленні Заходу про мультикультурність світу як певний курйоз, що, однак, може бути виправлений глобальною орієнтацією на Західний державний і цивілізаційний зразок. Аморальність такого тлумачення Заходом своєї універсальності стає зрозумілою, при усвідомленні жертв на які мають піти інші суспільства для виконання завдань і вимог, що та передбачає. Небезпечність Західного проекту універсальності полягає у загрозі масштабної війни між стрижневими державами цивілізацій, що той може породити своїми крайніми міражами. [3, с. 552-558]

Все у світі колись добігає свого кінця. Цивілізацій це також стосується не меншою мірою. Проте при цьому, С. Гантінгтон зазначає, що народи держав або цивілізацій, що вважалися або почувалися універсальними, можуть бути осліплені «міражем безсмертя», вважаючи себе «останньою формою людської спільності» [3, с. 538] Чи є об'єктивні підстави вважати Сполучені Штати Америки, що претендують на статус універсальної

цивілізації і успішно тримали лідерство і контроль над світом цивілізацій останні 400-500 років, виключенням із правила циклу життя, чи це просто «міраж безсмертя» по відношенню до Заходу застелив очі усьому світові. С. Гантінгтон зазначає, що, хоча Захід унікально мав довгий час переважний вплив на всі інші цивілізації, проте пройшов усі загально-характерні етапи становлення та розвитку і в 1990-х роках йому вже було притаманно досить багато рис цивілізації на межі розпаду. Хоча Захід, США, продовжують зберігати світове лідерство і посідати провідні позиції, починають все ясніше прослідковуватися тенденції до зниження тотальності і могутності їх впливу відносно інших, не-західних суспільств, цивілізацій та держав, які набувають все більшої політичної і економічної впевненості і автономності, відторгаючи, натомість, Західну культуру. С. Гантінгтон наділяє наступними характеристиками невідворотній, як він вважає занепад Заходу. 1) Повільність. Занепад умовно може зайняти стільки ж часу, що й підйом (400 р.). С. Гантінгтон вважає, що занепад деяких цивілізацій або держав може відбуватися за S- подібною моделлю: повільний початок → різке прискорення → зниження темпів і вирівнювання. Зважаючи на це, хоча США зараз перебувають у першій, повільній фазі, швидкість може в будь-який момент кардинально збільшитись; 2) Нелінійність і нерівномірність; 3) Стимул, примус і упередження – причини зміни поведінки. Влада- здатність однієї людини, або групи людей змінити поведінку іншого/інших. При цьому оцінюється сила такої влади через порівняння і співставлення наявних у неї ресурсів із ресурсами інших. Як тільки це співвідношення засвідчує перевагу інших, той, хто претендував на лідерство, має поступитись. [3, с. 121-126]

Висновки розділу: При розгляді парадигм подальшої світової взаємодії С. Гантінгтон приділяє особливу увагу «універсальній цивілізації», роль якої грають Сполучені Штати Америки. Хоча може здатися, що «Універсальна цивілізація» є закономірним етапом, слідуючим за завершенням біполярності політики і Холодної війни, С. Гантінгтон переконаний, що універсальна

цивілізація у сучасному світі актуалізації культурного та локального виявляється неспроможною на існування та втілення. Західна цивілізація, зокрема Сполучені Штати Америки, що досить довгий час зберігали своє економічне і політичне домінування у глобальному світі, зазнали крах у спробах встановити глобальне культурне домінування і насадити іншим державам та цивілізаціям власні цінності. Культурне відродження країн та не-західних цивілізацій тепер ускладнює можливість такого світового домінування Заходу. До того ж, зосередивши увагу та кинувши всі сили на втілення курсу зовнішньої політики, Західне суспільство невслідило розпалення власних внутрішніх проблем та конфліктів, що розхитують основи цивілізаційної цілісності.

РОЗДІЛ III

Видається очевидним, що «універсальна цивілізація» як форма світового порядку та тенденція глобальної взаємодії, що мала ніби логічно змінити політичну біполярність, не справдила себе у практичному вимірі наших реалій. Так само, і безпосередньо дотичне до універсалізму цивілізаційне домінування Заходу, поступово наближається до своєї фатальної фази. Відтак, за відсутності світового лідера, який курс має взяти глобальна політика для органічного і гармонійного врегулювання міжнародних відносин і міжцивілізаційних стосунків у сучасних умовах? Неодноразово було наголошено, що ключовими тенденціями сьогодення є посилення ролі культурної ідентичності, піднесення локального та розквіт етнічного. В такому разі, можливо, дієвою видається парадигма мультикультуралізму, кардинально протилежна дискредитувавшій себе універсальності? С. Гантінгтон не відкидає такий сценарій розвитку подій, хоча і займає щодо нього різко критичну позицію.

3.1. Мультикультуралізм як протилежний полюс універсалізації.

Наслідки надмірної гетерогенності світу

Посилення гетерогенності, «вибух поліморфізму», надмірна різноманітність, невпорядкована множинність і скупчення культурних форм, кожна з яких прагне до відстоювання та закріплення своєї особливості та значливості – все це слугує причинами та поштовхом до мультикультуалістичної тенденції світового устрою.

Ключовими утворюючими складовими мультикультуралізму виступають поняття конгломеративного культурного простору та явище анклавізації. [27] Анклави – замкнені етнічно-культурні формування у межах цивілізаційно відрізної, чужої для них культури/держави. Велика кількість анклавів, що відрізняються один від одного, формують «конгломеративний» специфічний простір з характерною для нього рисою децентралізованості.

Конгломеративність – «поєднання різноманітностей», «несистемна система», що складається із анклавів, які взаємодіють між собою опосередковано. Анклави в середині такої «системи» взаємодіють між собою опосередковано – хоча і стикаються, але не обмінюються характеристиками і не утворюють сплаву) – відтак, кожний анклав має свою «спеціалізацію» та «функцію». Конгломеративність та анклавність притаманна як для Сходу так і для Заходу, і у своїх проявах, переважно, дуже далекі від взаємодоповнюваного органічного поєднання культурних різноманітностей. [36]

Анклави можна класифікувати в залежності від джерел їх формування та основних характеристик. 1) Діаспори – головним чином для незахідних країн – одна третина мігрантів світу циркулює саме поміж розвиваючихся країн. 2) Анклави традиційної і індустріальної природи – спричинені модернізацією. 3) Анклави, утворені через асиметричність глобалізації та спроби трансформації суспільства до інформаційного рівня та тенденцію до селективності. Такі анклави можуть бути соціальними - «Давосська культура» або «клубна культура інтелектуалів»; територіальними – офшорні зони; та навіть являти собою окремі міста, як розвинені, інформаційні та глобальні, так і традиціоналістичні та аграрні, так і навчально-культурні центри. Останній, територіальний вид анклавів набув особливих характеристик у межах східної міської культури: феномен «котадесасі» - що означає буквально «селище у місті». Котадесасі являють собою певні райони у межах міста в яких проживають вихідці з селищ, що бажають зберегти напів-сільський стиль життя, систему відносин, традиційну культуру та подеколи й примітивну економіку. [1] [19]

3.2. Деструктивні наслідки мультикультуралізму

Як не дивно, але роздумуючи про явище мультикультуралізму, його прояви та наслідки, С. Гантінгтон, знову ж, звертається до Західної цивілізації та Сполучених Штатів Америки. На Заході анклавізація, як можна зрозуміти, тісно пов'язана з імміграційними потоками та різноманітністю

діаспор, кількість яких за останні роки стрімко зростає і кожна з яких прагне до збереження власної етнічної і конфесіональної ідентичності і, більше того, прагне їх репрезентації у «приймаючій» культурі, якою виступає Західна цивілізація. Збереженню культурно-цивілізаційної ідентичності імміграційних анклавів сприяє їх схильність до компактного проживання, а також «критична маса мігрантів» - чим вона більша, тим більше слабшає імпульс до адаптації і інтеграції в «приймаюче суспільство». В той час як навіть успішна адаптація не призводить з необхідністю до прийняття «чужих» цінностей та устоїв. С. Гантінгтон не бачить протиріччя у співіснуванні кардинально протилежних політик універсальності та мультикультуралізму у межах одної цивілізації. Він відзначає, що в кінці ХХст. Окремими групами інтелектуалів, а саме, мультикультуралістами піддавались критиці головні засадничі компоненти цивілізації як такої і, зокрема, Західної. По-перше, культурний фон і значущість традицій – Артур М. Шлезінгер-молодший назвав мультикультуралістів «етноцентричними сепаратистами, які вбачають в спадщині Заходу лише його злочини». [10, с. 66-67]. По-друге, єдність і монолітність цивілізаційної культури – з боку мультикультуралістів відбувалось заперечення факту існування єдиної американської культури і відкидали можливість її гомогенної перспективи. Натомість, наполягали на значливості ролі культурних меншин та угруповань. Теодор Рузвельт зазначав: «Абсолютно надійний спосіб привести націю до загибелі – дозволити їй перетворитися на клубок сперечаючихся народів» [15, с. 13] - саме таку можливість і створили лідери Сполучених Штатів Америки. Під тиском мультикультуралістів адміністрацією Клінтона був прийнятий ряд законопроектів, проголошуючих однією із цілей державної політики США – сприяння культурній багатоманітності, що, до речі, суперечить головним настановам отців-засновників. По-третє, специфічно для Західної цивілізації – визначальна роль індивідуалізму – натомість, мультикультуралісти пропонують замінити права особистості правами груп(расових, етнічних, гендерних, сексуальних

меншин). До того ж, як зазначалось вище у тексті, одна з найголовніших на думку С. Гантінгтона складових культурного ядра будь-якої цивілізації – віра також зазнає скрутних, переломних часів: відбувається розмивання релігійної єдності Заходу. Хоча Християнство і зберігає за собою провідний вплив, залишаючись головним джерелом культурних норм та цінностей, проте втрачає позицію привілейованості та винятковості. На додачу, ключова віха західного ціннісного ідеалу – демократія, сама по собі переживає значну кризу, яку підсилює включення у суспільство великої кількості чужих до ліберально-демократичних цінностей представників інших культур, що також стають суб'єктами політичного життя. Ф. Фукуяма назвав це «вибухівкою сповільненої дії».

С. Гантінгтон вважає, що такі тенденції не призведуть ні до чого іншого, аніж як до перетворення в «шизофренічно розірвану державу» [8, с. 504] Американські мультикультуралісти, відмовляючись від культурної спадщини країни, прагнуть створити країну з множини цивілізацій – тобто країну, що не буде мати культурного ядра і не буде належати до жодної з цивілізацій. Як цивілізація і суспільство полишене без культурного ядра зможе проіснувати у світі, в якому люди визначають себе в першу чергу в термінах культури? Можливо, в такому разі, можливо замінити культурний «клей» на ідеологічний? С. Гантінгтон вважає, лише самої ідеології недостатньо для скріплення та утримування нації, цивілізації у цілісності. Це підтверджується невдалим досвідом Радянського Союзу, чия єдність визначалась в термінах ідеології. «Політичні принципи занадто хиткі, аби заснувати на них міцне та тривале суспільство» [8, с.505]. А в ситуації коли «американський ідеал» як провідна ідеологія також опиняється під загрозою – що тоді станеться з США взагалі? С. Гантінгтон вважає, що тоді наступить кінець Західної цивілізації, що стиснеться до розмірів Європи, яка, в свою чергу, також переживає нелегкі часи.

«Мультикультуралізм – в своєму корені є анти-західноєвропейським. За великим рахунком це анти-Західна ідеологія» - резюмує С. Гантінгтон. [16] Надмірна гетерогенність наносить помітно значний вплив на приймаючу культуру, спричиняючи дезінтеграцію та стимулюючи деформацію її центральних символів та цінностей. Відтак, тенденція до конгломеративності поміж західних суспільств має песимістичні прогнози щодо їх майбутнього. Соціологи переконані що на Західну цивілізацію чекає якнайменш: кардинальна та безповоротна західного культурного коду – ісламізація Європи(для такого явища було вироблене навіть специфічне поняття «Єврабія») або латиноамериканізація Північної Америки; Або ж взагалі – перетворення Заходу на “хаотичне скупчення народів, що не мають між собою нічого спільного” – такої думки притримувалися С. Гантінгтон та І. Бьюкенен. З цього можна зробити висновок, що конгломеративність першочерговим у своєму втіленні має не перемогу приймаючої культури, що має врівноважити поєднати анклавів, а навпаки – гетерогенність досягається за рахунок спонтанного або цілеспрямованого витіснення приймаючої культури.

Висновки розділу: Визначивши неспроможність «універсальної цивілізації» як дієвої форми міжцивілізаційних відносин сьогочасності, логічно розглянути її полярну протилежність – мультикультуралізм, який, на перший погляд, може бути органічною парадигмою за умов наростаючої гетерогенності, культурної локалізованості та індігенізації. Есенція мультикультуралізму полягає в конгломеративності – поділу суспільств на анклавів – групи, визначені певними детермінантами(культурними, расовими, гендерними, соціальним, тощо.). Така крайня гетерогенність, з одного боку, дає свободу розквіту будь-яких об’єднань без примусу до відкидання або «зтесання» власної автентичності заради загального суголосся спільного культурного поля існування. З іншого, саме це і виступає головною загрозою, яку мультикультуралізм вносить в цивілізаційний світовий порядок.

Обстоювання такої крайньої гетерогенності легітимізує і підсилює небажання груп не лише асимілюватися, а в принципі взаємодіяти одна з одною і проводити конструктивний культурний обмін і запозичення. С. Гантінгтон наполягає, що це є вкрай руйнівним як для приймаючої культури поділеної на анклавів, так і для загальних тенденцій і охочості міжкультурних взаємодій. С. Гантінгтон переконаний, таке розчленування світу на ласкути і їх культурне закоксування ні в якому разі не призведе ні до чого продуктивного.

Можна помітити фундаментальну проблему мультикультуралізму: якщо ми продовжуємо думати про «культури» як про ізольовані острови, то стає складніше визначити межі цих островів і відокремити своє від чужого. Чим далі розвивається глобальне суспільство, тим більше стає запозичень і переплетінь, аніж «чистих» елементів. Отже, можливо, вектор уваги слід повернути на проникнення, взаємодію культурних елементів.

РОЗДІЛ IV

Отже, наукове осмислення патернів взаємодії культур у своїх крайніх формах концентрується у базовій дихотомії: уніфікація, як результат глобалізації, або штучного насадження своїх цінностей однією з цивілізацій; і диференціація, як збереження і посилення локальної етнокультурності. Справа в тому, що сьогоднішній світ суміщає ці дві протилежності – феномен утворення спільного глобального шаблю культури(поп-культура) і тріумф локального, етнокультурне відродження. Відтак, ані «універсальна цивілізація», ані мультикультуралізм, будучи однобічними крайнощами, не можуть виступати чинними і конструктивними моделями для функціонування сучасної реальності – осмислення світового порядку вже не вкладається у таку біполярну систему. Світ «після Холодної війни» - лабільний, швидко-рухаючийся, непередбачуваний, суперечливий, архі-коннективний і архі-комунікативний. Ми є свідками світової комунікації і культурного обміну таких масштабів, потужності та швидкості, які і не можливо було навіть уявити у нещодавньому минулому. Цифрові технології – можливість бути в непереривному і вкрай близькому контакті, не тільки на міжособовому, побутовому рівні, а, головне, на цивілізаційному та міжкультурному рівні. До того ж зараз особливо активізовані процеси міграції, що невід’ємно результує у зіткненні та переплетенні різних культур. Це сприяє культурним обмінам та взаємодіям, змішуванню контекстів, яке відбувається органічно і активно. Такі умови неприпиненої і змістовно істотної комунікації культур в усьому їх різноманітті неодмінно і терміново потребує вироблення парадигми, яка б надавала цим тенденція та процесам конструктивний, збагачуючий напрямок.

4.1. «Золота середина» – гібридизація(або транскультурність) як конструктивний діалог культур

Наразі існує дві категорії в які вкладається зміст помірності двох протилежних тенденцій культурної взаємодії: культурна конвергенція та гібридизація. Культурна конвергенція означає урівняння культур між собою внаслідок глобальної взаємозалежності і взаємопов'язаності культур між собою. Розвиток електронних технологій і засобів масової інформації та розповсюдження західних матеріальних й символічних товарів призводять до поступової культурної гомогенізації світу. Ця тенденція отримала назву макдоналізації, американізації, вестернізації суспільств. Культурна гібридизація – процес, що характерний для сучасного світу, відповідно до постмодерністського та постколоніального розуміння культури як «мандрівної», за висловом Дж. Кліффорда. Перша парадигма розглядає культурні рухи як гру з нульовою сумою, що призводить до появи «глобального села». В той час як модель гібридизації в змозі адекватно описати складну динаміку культурних змін у світі. Гібридизація відбувається під різними псевдонімами, такими як синкретизм, креольство, меланж, транскультурність. Суміжні з цими поняття — глобальна ойкумена, глобальна локалізація і локальна глобалізація. Дійсно, якщо взаємодія культур в сучасному світі можна охарактеризувати як процес змішування, то його наслідком може стати культурна гібридизація.

Поняттям «гібридизація» визначається сутність поєднання фактів, процесів, елементів культури, що спричиняє трансформацію «меж культури». При цьому, розвиток різнорідних культур лише стимулюється і заохочується, адже саме в них закладений потенціал подальшої світової еволюції. Слід відмітити, що гібридизація не має на увазі расове змішання, або релігійне, або символічне. Гібридизація багаторівневий і складний процес, а не уніфікована програма, що може або прискорити розпад послаблених культур, або стимулювати міжкультурну інтеграцію, або загострити міжкультурні конфлікти та протиріччя. Через взаємодію культур утворюються складні проміжні простори, що перетинаються між собою, в результаті чого може

встановитися позитивний діалог культур, який виражається в гібридних комбінаціях. Гібридизація є протиотрутою від культурного диференціалізму расових і націоналістичних доктрин, тому що вона бере за відправну точку саме той досвід, який був пригніченим мультикультуралізмом. Вона відкидає класичний націоналізм, тому що дає перевагу перетину кордонів. Вона підриває політику ідентичності, таку як етнічні чи інші претензії на чистоту і автентичність, тому що він виходить поза чіткість. Гібридизація відображає постмодерністську чутливість до поділу, трансгресії, підривної діяльності. В термінах Фуко гібридизація є «можливістю воскресіння підлеглих знань». До того ж, транскультурність спирається на особливі прикордонні та множинні ідентичності, що протистоять образам інтегрованих культур і цілісних ідентичностей, породжених позитивізмом і прогресизмом уявлень про історію, що спричиняє до розуміння нації — уявленого конструкту — як монокультурності і загальної ідентичності на певній стабільній території. Цю позитивістську ілюзію було розвінчано вже у філософії постмодернізму.[25]

Головний елемент, який піддається переосмисленню в гібридній моделі, залишається в трактуванні різноманітності і відмінності; образ «Іншого» і способи взаємодії різних інакшостей — як створення і врахування мислення Іншого та рівноправна взаємодія різних моделей світобудови. Загалом, історія гібридності як концепції починається ще з 1940 року, коли етнографічне дослідження «Кубинський контрапункт: тютюн і цукор» (Cuban Counterpoint: Tobacco and Sugar), написане антропологом Фернандо Ортіс, було опубліковано зі вступом його знаменитого колеги Броніслава Малиновського. Він вважав, що гібридизація є тим, що її створює, охороняє і відкриває простір, на якому різні групи можуть спільно розвиватися, входити у взаємні інтеракції і відкривати нові можливості для колективного існування. Можна припустити, що культурна політика, заснована на принципах гібридизації, зможе більшою мірою відповідати сучасним принципам глобального співробітництва, що так необхідне для ефективного

вирішення актуальних проблем. Гібридизація може сприяти розвитку нової культурної діяльності, реального діалогу різних систем цінностей і культур. Різноманітна і насичена динамікою культура — запорука процвітання людини в здоровому суспільстві, як на глобальному, так і на національному та місцевому рівнях. [22]

Відтак, підхід гібридизації вивчає різні життєві світи, різні системи цінностей і точки зору не лише як проблеми глобальної взаємодії, але як позитивні можливості досягнення креативного співробітництва. Базові принципи нового транскультурного підходу ґрунтуються на підвищеній рефлексивності щодо «Іншого»: пильна увага до взаємин культури і влади, визнання складності культури, необхідність в охопленні всієї повноти культурного розмаїття, виховання смирення, уважного дослідження інших культур, а також взаємного навчання. Гібридизація сприяє конструктивній глобальній кооперації, хоча такий підхід, безумовно, не є панацеєю від усіх загроз і поширення конфліктів. Його реалізація вимагає як від теоретиків, так і від практиків подолання безлічі викликів і виходу за межі усталених парадигм і епістем.

Принципова відмінність гібридизації від мультикультуралізму в тому, що мова йде не про окремішнє співіснування, а про адаптивне змішування. В той же час, ці тенденції поєднують те, що вони обидві здатні в результаті привести культуру до втрати цілісності і її деформації. Як і мультикультуралізм, гібридизація розмиває цілісність культурного простору, хоча і робить це дещо іншим чином: в залежності від пропорції співвіднесення «свого» і «чужого», синтезує велику кількість синкретичних культурних форм. Синкретичні культурні форми, проміжкові і подеколи незавершені, більшість з яких навряд чи будуть мати довгий строк життя, все ж слугують медіативним заповненням простому між «своїм» і «чужим», і свідчать про активні процеси пошуку різних стратегічних альтернатив для нових умов співіснування, перетравлення та інкорпорації «іншого» з

мінімальними збитками для оригінальної культури. Будь-які, навіть недолугі гібридні форми є віхами поступового процесу «узгодження» культур. Безперечно також те, гібридними формами можна побороти анклавізаційну тенденцію: межі анклавів потроху втрачають чіткість і ізоляція від інших культурних просторів перестає бути надто радикальною. [19]

Слід зазначити, що, розглядаючи довгострокову перспективу, наслідки гібридизації видаються неоднозначними та непередбачуваними та неоднозначними. З одного боку, вона може дати початок новому етапу освоєння культурного матеріалу «іншого», і його перетворення на «свій» (Ю.М. Лотман запропонував модель інтеріоризації зовнішнього впливу) якщо так, то приймаючу культуру збагачують і насичують нові смисли, а власні якості зберігаються, культура залишається собою. З іншого боку, для ослабленої культури гібридизація може стати лише каталізатором її «смерті» та занепаду. Розраховувати в такому випадку слід на внутрішній культурний потенціал і здатність до творчого синтезу «свого» і «іншого», потужність «центральної зони», закріпленість традицій, та культурного коду. У контексті руйнівної можливості гібридизації, важливо відмітити, що співвідношення «свого» і «чужого» в гібридних формах може бути дуже різним. Гібридизація може приховати асиметрію і нерівномірність процесу й елементів змішування. Необхідно усвідомлювати різницю між різними періодами часу, моделями, типами та стилями змішування. Окрім того, це змішування набуває різних значень в різних культурних умовах. Гібридизація відбувається між культурними елементами і сферами всередині суспільства. Окрім цього, можна розрізнити поверхневі і глибинні елементи культури на рівні яких відбувається гібридизація. Фольклорні, поверхневі елементи культури — їжа, костюми, мода, звички споживання, мистецтво і ремесла, розваги, методи лікування — подорожують, в той час, як більш глибокі погляди і цінності, спосіб з'єднання елементів, структурний ансамбль культури, залишаються прив'язаними до контексту. Це означало б,

що сучасна «планетаризація» є поверхневим явищем тільки тому, що «глибоко всередині» людство залишається розділеним на історично сформовані культурні кластери.

Але може бути таке, що для культури є природною підвищена цікавість до «іншого», намір і прагнення увійти в діалог з ним і скооперувати творчий потенціал. Саме така основа є плідною для виникнення на розвитку справжніх гібридних форм культури. «Чужорідний» матеріал просичується у приймаючу культуру і заповнює/виліковує її порожні/проблемні місця, що потребують реновації або переосмислення а таким чином формуються нові культурні символи. [18]

4.2. Практика гібридизації. Японська ідентичність як унікальний приклад гармонізованої гібридизації

Але, чи дійсно наразі немає жодної країни та цивілізація яка б хоч більш успішно змогла втілити ідеї гібридизації, або змогла б органічно увійти у міжкультурний дискурс? Зосередивши географічний фокус своєї роботи на Заході, все ж не можна не розвернути телескоп на 180 градусів і не поглянути, що в цей час коїться на Сході: універсалізація, мультикультуралізм, гібридизація, можливо, ще щось кардинально інше – яка з парадигм була прийнята чи інкорпорована Сходом, виходячи з особливостей його культурного устрою та менталітету? У контексті переосмислення і трансформації національної та культурної ідентичності особливо цікаво розглянути Японію, яку С.Гантінгтон, до речі, взагалі виділяє як унікальний приклад моноцивілізації. Дійсно, в етнічному відношенні, Японія досить гомогенна країна – вміст представників інших етнічних груп складає лише 1% від усього населення. В той час як культурна та цивілізаційна визначеність та ідентичність Японії залишаються у актуальному процесі пошуку та формування. Навіть самі японці досить

відкрито говорять про проблеми і специфіку своєї ідентичності: з одного боку, в масовій свідомості японського народу збереглися глибокі соціокультурні і архітипичні базові смисложиттєві засади, що є основою формування певного «типу» японця, якому притаманні автономний характер мислення, визначна адаптаційна здатність, переважно «неекономічні» соціальні взаємодії. З іншого боку деякі дослідників наголошують на запозиченні японцями західних моделей поведінки. До прикладу, посилення тенденцій егоїзму і нігілізму серед населення перехід з етичних на прагматичні стосунки Японії з іншим світом(хоча політолог Йосімото Накамото стверджує, що японська дипломатія у своїй системі орієнтирів все ще залишає схильність до оперування етичними нормами, не зважаючи запозичення багатьох західних цінностей. [7, с. 54-59].

На сучасному етапі Японія виступає яскравим прикладом успішної помірної гібридизації, що пояснюється її історичною схильністю та досвідом поєднання і адаптації елементів різних культур. Орієнтир моделі політичного устрою держави Японці вбачають на Заході – ліберальні та демократичні цінності. Бюрократичні інститути також мають своєю основою західні принципи. Одночасно, Японія глибоко Східна цивілізація адже, як зазначалося, має потужний традиційний фундамент. Відтак, Японія становить унікальну гармонійну синергію кардинально різних, майже діаметрально протилежних Західного та буддійсько-конфуціанського аспектів ідентичності. Таке цікаве явище синтезу інновації та традиції навіть в японській культурі отримав окрему назву – дзассюей – тобто гібридність! [7].

В чому ж секрет такої високої і органічної здатності до гібридизації: 1) трансформація, адаптація, запозичення процеси, що стали природними для колективної свідомості японського народу, а тому не сприймаються врозріз з традицією; 2) історично перехід від старого до нового не відбувався примусово, не вимагаючи кардинальної перебудови культурних основ

свідомості – натомість саме нове, запозичене мало спочатку пройти процес трансформації і асиміляції з автохтонною культурою. Відтак, у колективній свідомості народу, прилаштованої до абсорбації інновацій не постало опозиції нового та старого – навпаки, інноваційне та традиційне, Західне і Східне органічно зливаються, як всім відомі інь та янь. Можна зробити висновок, що японська ідентичність від початку певною мірою двополюсна. [18]

Але історична схильність – не єдина причина успішності гібридизації в Японії. Як було зазначено на початку розділу, гібридизація передбачає різну міру співвідношення «свого» і «чужого». Японцям вдалося знайти той самий необхідний баланс цього співвідношення. Еволюція японської ідентичності відбувається одночасно в двох напрямках – до західних моделей поведінки(зовнішній, поверхневий рівень самоідентифікації), і вглибину до засадничих цінностей східної цивілізації(глибинний, кореневий шабель самоідентифікації, що проявляється, наприклад, в карнавальній культурі – свято мацурі- масові ходи в національному вбранні та паланкінах). Перший, зовнішній є більш помітним зі сторони, а тому складається помилкове враження його абсолютної домінанти в суспільстві. Насправді ж, коли мова заходить про екзистенціальний рівень і цінності, то на перший план виходять ключові стовпи національної ідентичності.

Культурологи та політологи-сходознавці вважають, що наразі вже пройшли ті часи, коли японці фанатично прагнули всіма способами підкреслити свою дотичність до всього західного. Але й не виникає нічого на кшталк «ніхондзін рон» - японоцентристської теорії про унікальність нації(такі були популярні у 60-х роках минулого століття). Але все ж наразі з'явилися можливості демонстрації японської ідентичності - телевізійна пропаганда японської кухні, як не дивно. Ревність щодо виконання ритуалів кулінарної культури зростає, на протигагу тенденціям макдональдизації. Відтак, незважаючи одну з керуючих ролей в політико-економічній структурі

сучасного світу, Японія водночас зберігає рудименти психологічної замкненості(які в свою чергу є не настільки потужними як розповсюджений міф про Японський ізоляціонізм).

4.3. Гібридна тенденція «Ісламського Відродження»

У праці «Зіткнення Цивілізацій» поряд із головної ідеєю занепаду Заходу, червоною ниткою проходить ідея підвищення і відновлення могутності Сходом, що призведе в результаті до переміщення центру політичної, культурної, економічної впливовості на Схід. Такий прогноз, наглядно підтверджується сьогоденніми положенням Японії в глобальному світі та її роллю центра найпотужніших інновацій, стабільної економіки та високого рівня життя, чому, головним чином, сприяє саме описана японська політика гібридності. С. Гантінгтон зауважує, що Японія – не єдина східна країна, що обрала шлях гібридності і претендує на роль нового світового флагману. Великий наголос С. Гантінгтон робить на Ісламській культурі, яка вступає у новий етап – етно-модернізації і відновлення своєї потужності. Конструктивна гібридність тут проявляється в рисах модернізації яку проходять мусульманські країни. Гібридизація у сенсі уваги та поваги до іншої культури і запозичення від неї лише тих рис та ідей, що можуть органічно злитися з етнічною культурою, не обов'язково в їх чистому виді, але можуть бути адаптованими і трансформованими, щоб мати збагачуючий характер.

«Імпорт з закордону є добрим лише у вигляді усіляких блискітних та високотехнологічних «штучок». Але суспільні та політичні інститути, звідкілясь ввезені в країну можуть нести за собою смерть. Іслам – це не просто релігія, а стиль життя. Саудівці хочуть модернізуватися, але не обов'язково вестернізуватися», - так висловився один із чиновників Саудівської Аравії. С. Гантінгтон вважає, що це є досить влучним підсумуванням головної суті східної гібридної модернізації – запозичувати

краще, при цьому зберігаючи і культивуючи власне культурне ядро і автентичність традицій життя, спираючись на цивілізаційний стержень – релігію. Саме така політика, стверджує С. Гантінгтон є конструктивною, як для окремих країн в межах цивілізації, так і для цивілізації загалом. Така стратегія дозволяє наздогнати і продовжувати розвиток та одному рівні та темпі із іншими цивілізаціями, обмінюючись технологічними та інтелектуальними надбаннями та робити власний внесок у світову економіку, при цьому плекаючи свою культурну унікальність та індивідуальність, що надає переваг на глобальній арені.

Висновки розділу: вкрай лабільна на комунікативна структура світових взаємодій сьогодні, спонукає до вироблення моделі, яка б дозволила активним культурним обмінам носити збагачуючий характер, запобігаючи розмиванню культурних кордонів. Гібридизація, на думку С. Гантінгтона має великий потенціал стати новою, конструктивною парадигмою співіснування і взаємодії цивілізацій. Прояви гібридизації можемо вже зараз спостерігати на умовному Сході, і саме там С. Гантінгтон вбачає новий центр світового розвитку. А саме, Японська та Ісламська цивілізації наразі виступають прикладами втілення рис гібридизації у своїх внутрішніх та зовнішніх процесах та політиках. Японії, зважаючи на своє історичне підґрунтя, вдалося віднайти баланс «чужого» та «свого» в культурному плані, що відкрило можливість до органічного запозичення із Заходу, без притискання та збитків для власної культури. Ісламській же цивілізації, ставши на шлях модернізації, вдається уникати суміжної вестернізації – проводиться строга дистинкція між запозиченням технологічних благ і культурних цінностей, де перше – обов'язкове та відкрите, а друге – категорично неприйнятне. Незважаючи на недоліки та можливі загрози гібридизації, в контексті інших розглянутих моделей – мультикультуралізму та «універсальної цивілізації», гібридизація має найвищий потенціал до стимулювання позитивного та

коллаборативного настрою існування, співіснування та взаємодії цивілізацій в обставинах та умовах сучасного світу.

ВИСНОВКИ

Винайдення формату і характеру світових взаємодій, на зламі епох, в ситуації невизначеності, активних та передбачуваних змін, переоцінки цінностей, нестримної глобалізації і одночасного відродження і набирання сили локальними культурами, послаблення багановікового глобального домінування Заходу і поступове зсунення флагоу передування на Схід – є дуже складним завданням, яке залишається актуальним й до сьогодні, про що свідчать палкі дебати та концептуальна множинність. В цій роботі розглянуто гео-політичний і цивілізаційно-культурний підхід С. Гантінгтона до визначення майбутніх тенденцій функціонування світу. Детально проаналізовано та порівняно концепції «універсальної цивілізації», мультикультуралізму на прикладі Заходу та гібридизації на прикладі Сходу, як і зазначено в меті роботи. Відповідно до поставлених завдань, у роботі наведено визначні етапи та встановлено логіку загальної еволюції тлумачення поняття «цивілізація», що змальовує та складає ясне уявлення про теоретичний фундамент ключового поняття дослідження і полегшує розуміння подальшого змісту роботи. Змальовано і проаналізовано фактичну картину світу «після завершення Холодної війни» відповідно до переконань С. Гантінгтона щодо настання активного відродження локальних культурних ідентичностей. Окреслено існуючі сучасні парадигми можливих векторів розвитку світу «після Холодної війни», завдяки чому проясняється місце цивілізаційного підходу до історичного процесу та прогресу серед них, прихильником якого є С. Гантінгтон. Це складає уявлення про сучасний контекст універсальної цивілізації, мультикультуралізму або гібридизації як потенційних парадигм світового розвитку. Розкрито специфіку розуміння С. Гантінгтоном поняття «універсальна цивілізація». Визначено позицію С. Гантінгтона щодо можливості та доцільності її існування в сучасному культуроцентричному світі. У роботі представлено історичне тло становлення Америки як світової держави та її відносин із не-західним

світом, що дає розуміння причин та витоків сучасної західної політики універсальності. Було віднайдено та виокремлено найбільш визначні характеристики Західної цивілізації, що являють собою унікальну комбінацію та зміст Американської експансії. Наведення можливих шляхів реакції інших країн на політику прихованого нав'язування заходом своїх цінностей та ідеалів у дослідженні, розкриває ступінь успішності відповідної захоплюючої політики США; Проаналізовано об'єктивність універсальності Америки крізь призму найголовніших складників цивілізації – мови та релігії та виявлено тенденції щодо згасання популярності їх західних зразків у світі і, натомість, підйом інтересу до східних. Порівняно та співставлено статистики наведені С. Гантінгтоном та сучасні і визначена загальна справдждуваність прогнозів С. Гантінгтона щодо зменшення Західної частки світової впливовості. Розкрито особисте ставлення С. Гантінгтона до проекту американського універсалізму, що проявляється у його негативній позиції щодо мотивів непримусово-примусового насадження Америкою культури та цінностей і зведення усього світу до одного західного стандарту, що передбачає майже повне нівелювання автентичності локальних культур і є абсолютно неприйнятним у сучасних світових обставинах. Обґрунтовано необхідність пошуку нової, альтернативної парадигми розвитку світу та міжкультурних відносин. Описано витoki, суть та складові(анклавізація, конгломерація) парадигми мультикультуралізму. Зауважено негативні наслідки політики мультикультуралізму для приймаючої культури, зокрема, можливість розмивання цивілізаційної цілісності Заходу. Запропоновано до розгляду парадигму культурної гібридизації як середнього терміну між крайньою універсальніверсалізацією і надмірною гетерогенністю. Розкрито культурні паттерни, якими керується гібридизація. Продемонстрована можливість існування і функціонування гібридизації як частини державницької і культурної політики держави/цивілізації на прикладі сучасної Японії та Ісламських країн. Розкрито риси Японської внутрішньої та зовнішньої стратегії взаємодій, що уможливають конструктивну

гібридизацію. Визначено позитивну динаміку співвідношення «чужого» і «свого» для культурно збагачуючої гібридизації. Розкрито гібридизаційний характер Ісламського відродження і модернізації а також обумовлено необхідність розмежування практичних і ідейних запозичень. Обґрунтовано неукінений перехід світової впливовості на Схід. Виявлено потенційні недоліки гібридизаційної тенденції. Обґрунтовано чому саме культурний діалог, якому сприяє гібридизація має найбільший потенціал направити світовий розвиток та взаємодії у конструктивне, збагачуюче русло.

Майбутнє культури засновується на наданні можливостей проявлення її самобутності в реаліях сучасного світу. При цьому крайньою постає необхідність культурної відкритості, привітності та культурного діалогу, комунікації. Сучасна людина, і, по сумісництву, носій певної етнічної культури має навчитися вичленяти необхідні елементи з інших культур таким чином, щоб вони залишали його власну ідентичність не зашкодженою, а лише збагаченою. Кожна з описаних в роботі парадигм пропонує особливу політику ставлення до культурних відмінностей — або як міцних і незмінних, або таких, що поступово зникають, або як певних процесів, що зміщуються і породжують нові транслокальні форми відмінності. Кожна з цих парадигм передбачає різні суб'єктивності і більш широкі перспективи. Гібридизація — це синтез, що домагає зрозуміти протилежності та обмеженість полярних точок зору універсалізації та мультикультуралізму. Таким чином, цей синтез зобов'язаний своїм існуванням двом попереднім принципам і має сенс тільки по відношенню до них. Він дозволяє подолати суперечність між чистотою і еманациєю, між локальним і глобальним в діалектиці, згідно з якою локальне знаходиться в глобальному, а глобальне — в локальному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галич З. Н. Временная динамика становления восточного города как субъекта мировой истории // Субъект во времени социального бытия: историческое выполнение пространственно- временного континуума социальной эволюции. М., 2006. С. 369-370.
2. Гантінгтон С. Новий світовий порядок у ХХІ столітті: тенденції та європейський вимір. *Національна безпека України*: матеріали круг. ст. Київ, 1999 р. URL: http://www.uis.kiev.ua/strategy/hunt_world.html (дата звернення: 6. 03. 2023)
3. Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку. Львів: Кальварія, 2006. 474 с.
4. Глотов Б. Б. Цивілізаційний підхід до аналізу сучасного історичного процесу. URL: http://eprints.zu.edu.ua/4642/1/vip_54_1.pdf (дата звернення: 15. 03. 2023)
5. Хімяк О. Сучасне бачення проблем взаємодії цивілізацій. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4479/himyak.pdf> (дата звернення: 10.02.2023)
6. Arthur M. Schlesinger, Jr., *The Disuniting of America: Reflections on a Multicultural Society*. New York: W. W. Norton. 1992 123 p.
7. Bloom W. *Personal Identity, National Identity and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press. 1990. pp 7-8.
8. Bouchard, G. What is interculturalism? Montreal: McGill Law Journal. 2011. 435–468.
9. Braudel, F. *A History Of Civilizations*. – NY. : A. Lane, 1993. – 640 p.
10. Cante, T. *Interculturalism: The new era of cohesion and diversity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 2012. 256 p.
11. Centre for Dialogue and Cooperation among Civilizations (Indonesia). *Crafting the Alliance of Civilizations*. Centre for Dialogue and Cooperation among Civilisations, 2008. – 170 p.

12. Dorraj M. In the Throes of Civilizational Conflict. *Peace Review*. December, 1998. Vol. 10. №. 4. pp. 633-637.
13. Downey, D. J. From Americanization to Multiculturalism: Political Symbols and Struggles for Cultural Diversity in Twentieth-Century American Race Relations. *Sociological Perspectives*, vol. 42, no. 2, 1999, pp. 249–78. *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/1389629>. Accessed 2 June 2023.
14. Falah, G.-W. The geopolitics of 'enclavisation' and the demise of a two-state solution to the israeli-palestinian conflict. *Third World Quarterly*, 26(8). – 2005. – 1341–1372.
15. Gunnar M. 6 An American Dilemma. New York: Harper & Bros. 1994
16. Haynes J. Huntington's 'Clash of Civilizations' Today: Responses and Developments. URL: <https://www.e-ir.info/2018/05/01/huntingtons-clash-of-civilizations-today-responses-and-developments/> (accessed: 28. 04. 2023)
17. Huntington S. P. If Not Civilizations, What? Paradigms of the Post-Cold War World. *Foreign Affairs*. November-December, 1993. pp.187-189.
18. Huntington S. P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York, NY: 1996. Simon & Schuster. 640 p.
19. Huntington S. P. The clash of civilizations? *Foreign Affairs*. Summer, 1993. Vol. 72. C. 22- 49.
20. Huntington S. P. The West Unique, Not Universal. *Foreign Affairs*. November-December 1996. p. 45.
21. Huntington Samuel P. Brittanica :веб-сайт. URL: <https://www.britannica.com/biography/Samuel-P-Huntington> (дата звернення 20.03.2023)
22. Ikenberry G. J. Just Like the Rest. *Foreign Affairs*. March-April, 1997. p. 163.
23. Joppke, C. Is multiculturalism dead? Crisis and persistence in the constitutional state. Cambridge: Polity. 2017. 224 p.

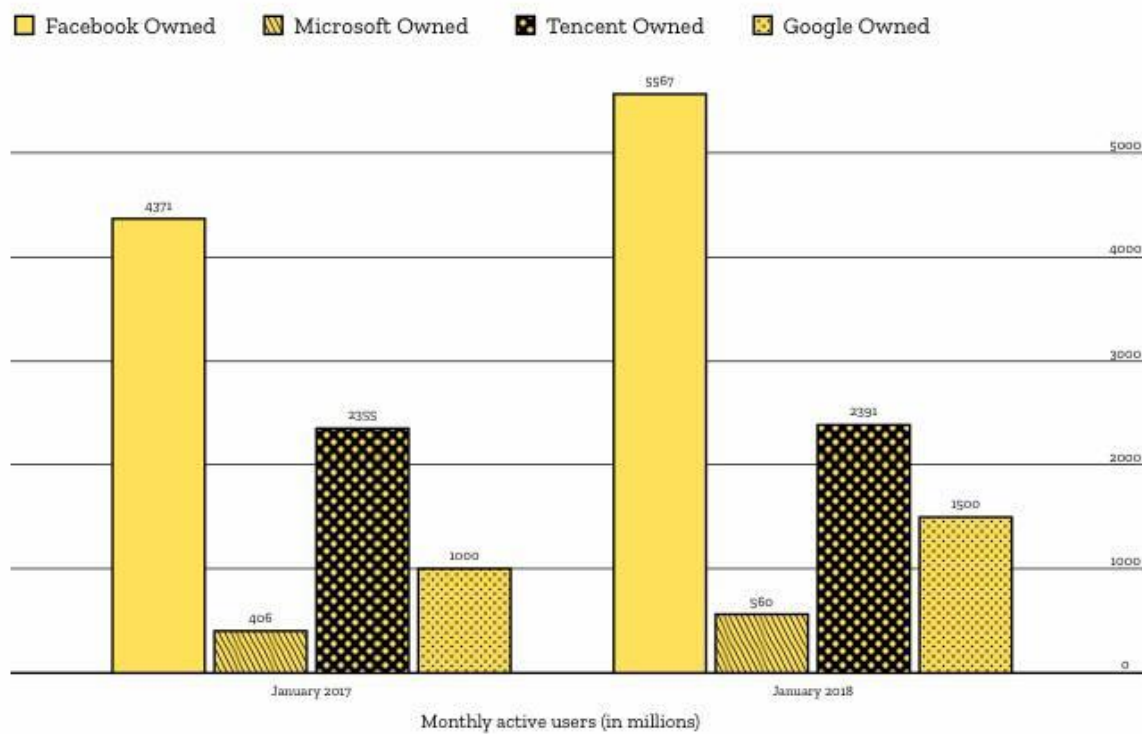
24. Joseph, M. Introduction: New hybrid identities and performance. *Performing hybridity Minneapolis*: University of Minnesota Press. 1999. pp. 1–24.
25. Kurth J. American and the West: Global Triumph or Western Twilight? *Orbis*. Summer, 2001. pp. 333-341.
26. Kymlicka, W. Defending diversity in an era of populism: Multiculturalism and interculturalism compared. *Multiculturalism and interculturalism. Debating the dividing lines*, Edinburgh: Edinburgh University Press. 2016. pp. 158–177.
27. Kymlicka, W. *Multiculturalism: Success, failure, and the future*. Washington, DC: Migration Policy Institute. 2012. 32p.
28. Mahbubani K. The West and the Rest. *National Interest*. Summer, 1992. Vol. 28, pp. 10-14.
29. Raz, J. *Multiculturalism: a liberal perspective*. 1994. 317 p.
30. Rosaldo, R. *Hybrid cultures: Strategies for entering and leaving modernity*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1995. PAGES
31. Said A. The Whole World Needs the Whole World: Establishing a Framework for a Dialogue of Civilizations. URL: http://maaber.50megs.com/eleveth_issue/spotlights1e.htm (accessed: 26.04.2023).
32. Schlagel, R. *Forging the Methodology that Enlightened Modern Civilization*. – NY.: Peter Lang Verlag, 2011 – 162 p.
33. Social media giants Facebook, Tencent, Google reign. *Internet Health Report* : веб-сайт. URL: <https://internethealthreport.org/2018/social-media-giants-facebook-tencent-google-reign/> (accessed: 14.02.2023)
34. The Global Religious Landscape. Pew Research Center : веб-сайт. URL: <https://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/> (accessed: 03.02.2023)

35. The most Spoken Languages in the World – 1900/2020. Statistics&Data : веб-сайт. URL: <https://statisticsanddata.org/the-most-spoken-languages-in-the-world-1900-2020-2/> (accessed: 20.02.2023)
36. The World's Most Spoken Languages. Statista : веб-сайт. URL: <https://www.statista.com/chart/12868/the-worlds-most-spoken-languages/> (accessed: 8.03.2023)
37. Tolley, E. Multiculturalism policy index: Immigrant minority policies. Kingston: Queen's University, School of Policy Studies. 2011. 207 p.
38. Werbner, P. Introduction: The dialectics of cultural hybridity. Debating cultural hybridity: Multi-cultural identities and the politics of anti-racism London: Zed Books. 1997. pp. 1–26.
39. World Map of Social Networks. VINCOSBLOG : веб-сайт URL: <https://vincos.it/world-map-of-social-networks/> (accessed: 16.04.2023)
40. Zapata-Barrero, R. Theorising intercultural citizenship. Multiculturalism and interculturalism. Debating the dividing lines, Edinburgh: Edinburgh University Press. 2016. pp. 53–76.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Платформи-монополісти медіа-сфери.



ДОДАТОК Б

Найбільш популярні медіа-сервіси та платформи на січень 2021 р.

WORLD MAP OF SOCIAL NETWORKS

January 2020



Facebook QZone V Kontakte
Odnoklassniki Instagram

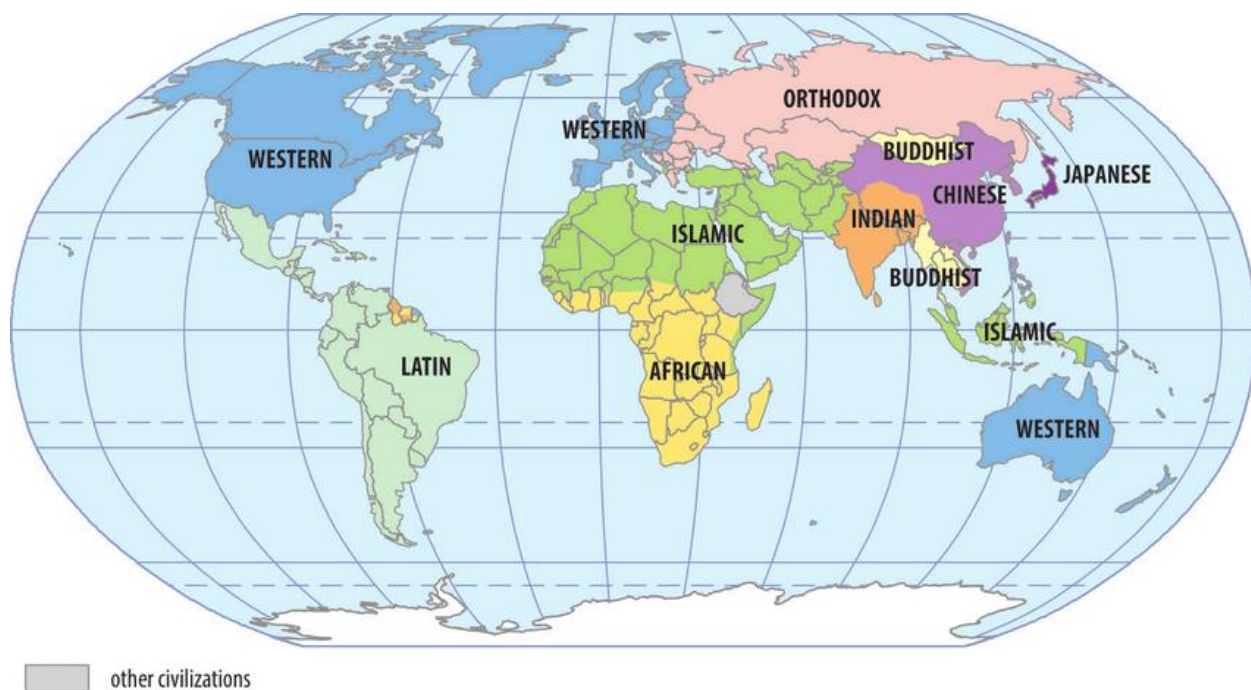
credits: Vincenzo Cosenza vincos.it

license: CC-BY-NC

source: Alexa/SimilarWeb

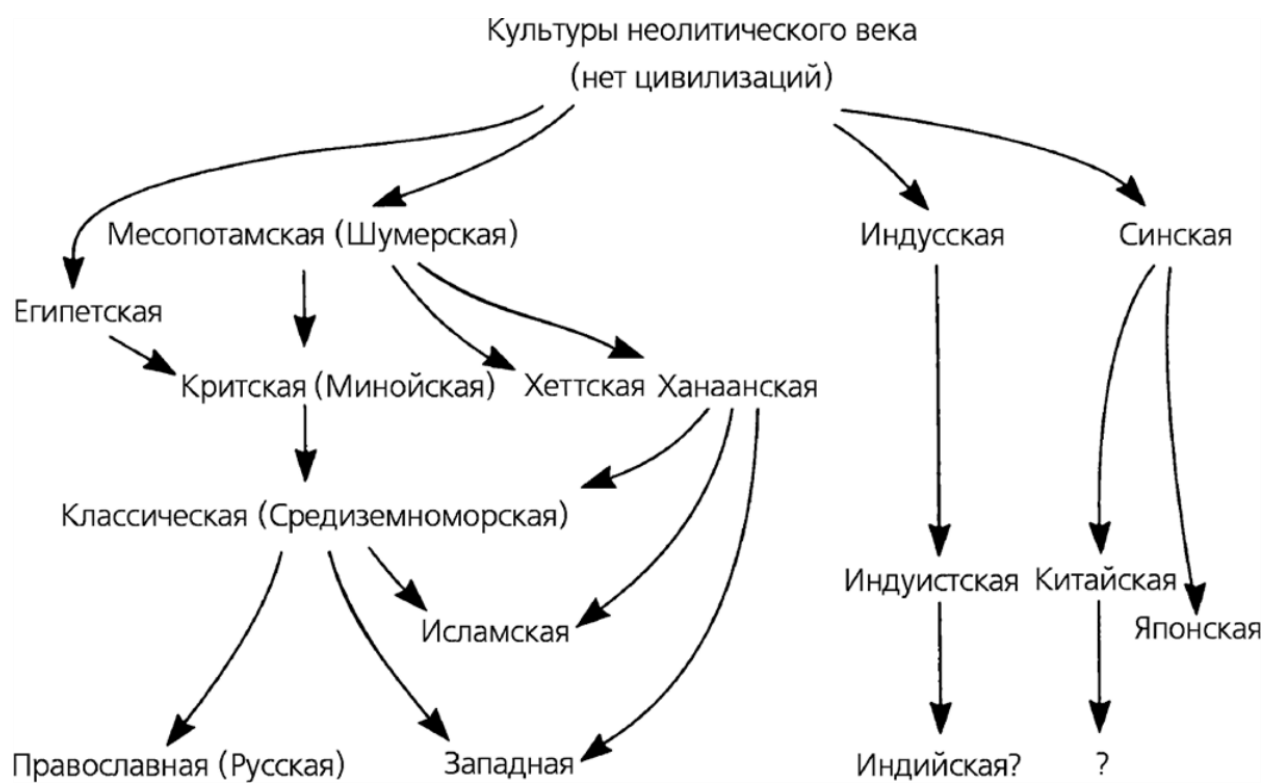
ДОДАТОК В

Поділ світу на цивілізації за С. Гантінгтоном



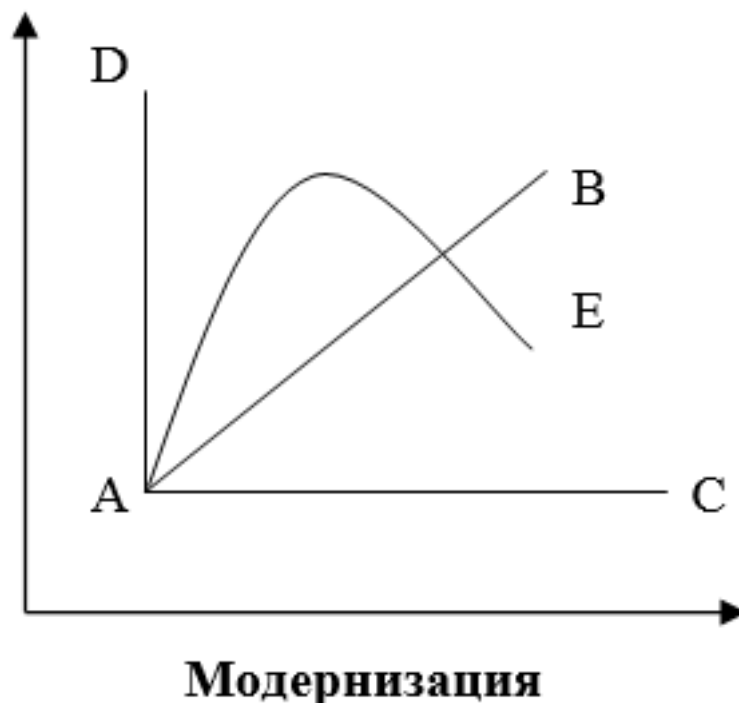
ДОДАТОК Г

Цивілізації на початковому етапі свого становлення



ДОДАТОК Д

Альтернативні відповіді на вплив Заходу

Вестернизация

А – відторгнення

В – кемалізм

С – реформізм

D – вестернізація без модернізації

E – запозичення значних елементів західної культури → прогрес у модернізації → повернення до власної культури і зменшення темпів модернізації

ДОДАТОК Е

Носії найбільш поширених мов(відповідно до року)

Язык	1958	1970	1980	1992
Арабский	2.7	2.9	3.3	3.5
Бенгальский	2.7	2.9	3.2	3.2
Английский	9.8	9.1	8.7	7.6
Хинди	5.2	5.3	5.3	6.4
Мандаринский	15.6	16.6	15.8	15.2
Русский	5.5	5.6	6.0	4.9
Испанский	5.0	5.2	5.5	6.1

ДОДАТОК Ж

Найбільш поширені мови за кількістю носіїв(2020р.)

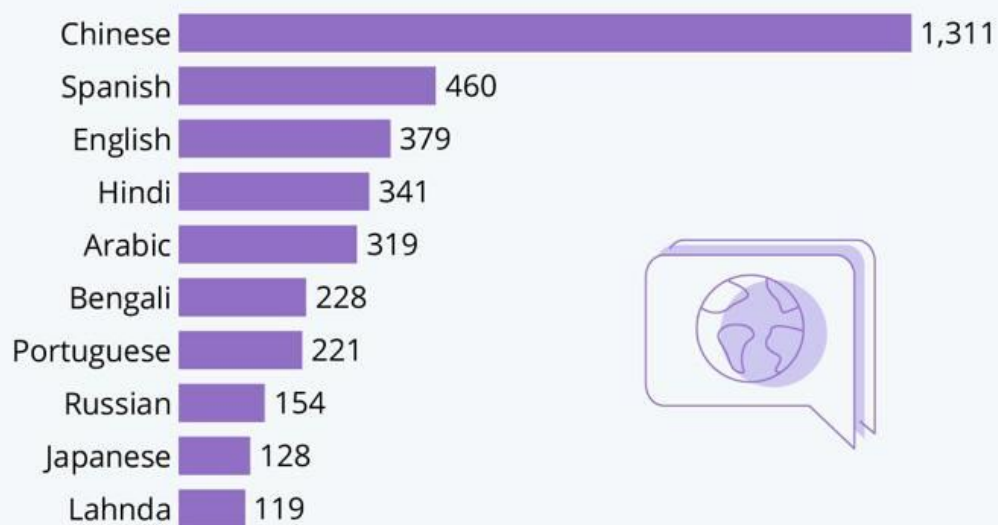


ДОДАТОК 3

Співвідношення рідних мов(2020р.)

The World's Most Spoken Languages

Estimated number of first-language speakers worldwide in 2019 (millions)*



* Each language also includes associated member languages and varieties
Source: Ethnologue

ДОДАТОК И

Рейтинг наиболее популярных языков в интернете (2020 г.)



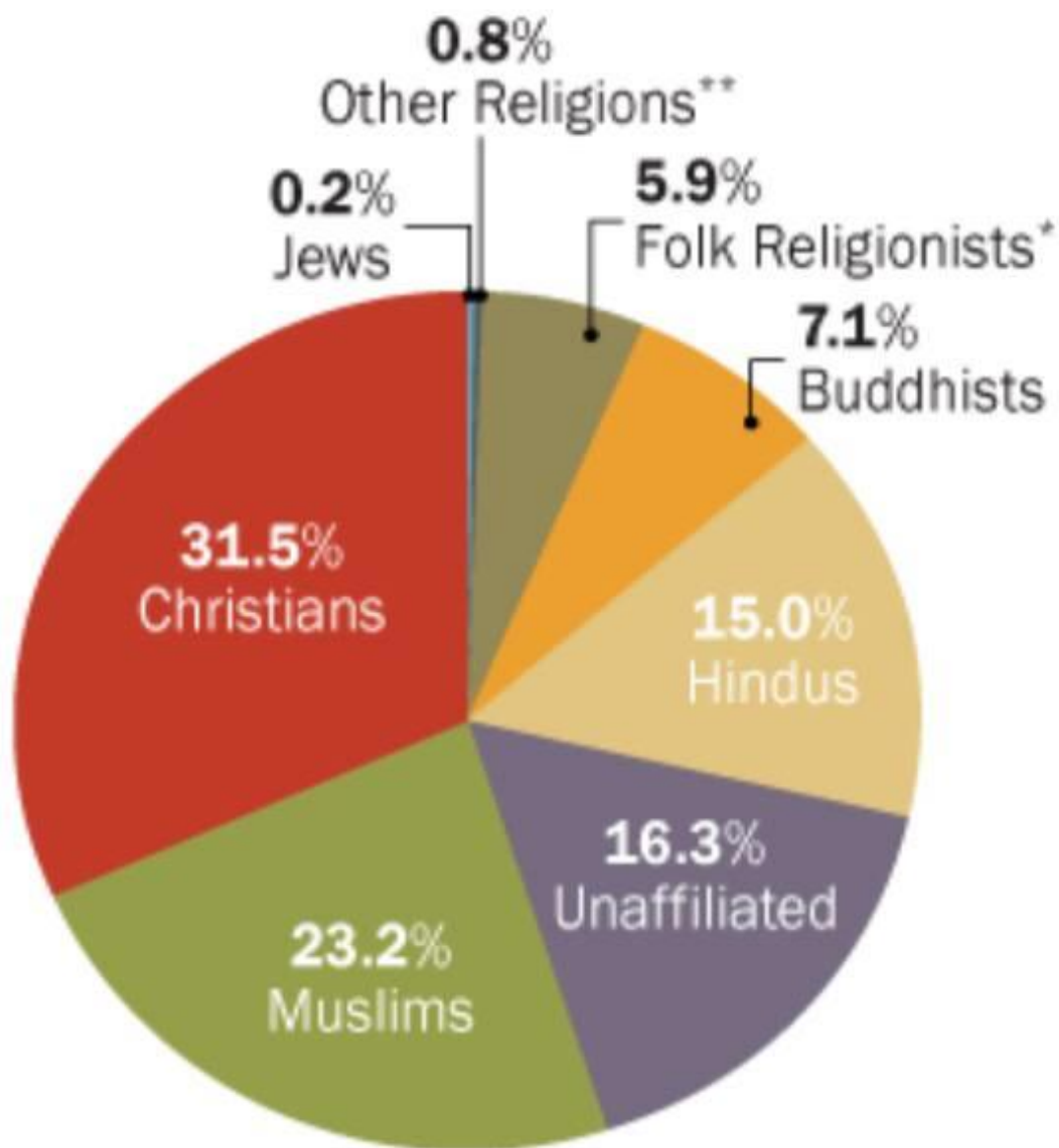
ДОДАТОК К

Процентные соотношения мирового населения, что следует основным религиозным традициям

Религия	1900	1970	1980	1985 (прогноз)	2000 (прогноз)
Западное христианство	26,9	30,6	30,0	29,7	29,9
Православное христианство	7,5	3,1	2,8	2,7	2,4
Мусульманство	12,4	15,3	16,5	17,1	19,2
Неверующие	0,2	15,0	16,4	16,9	17,1
Индуизм	12,5	12,8	13,3	13,5	13,7
Буддизм	7,8	6,4	6,3	6,2	5,7
Китайские народные религии	23,5	5,9	4,5	3,9	2,5
Племенные верования	6,6	2,4	2,1	1,9	1,6
Атеисты	0,0	4,6	4,5	4,4	4,2

ДОДАТОК Л

Процентне співвідношення adeptів світових релігій (2020 р.)

Percentage of the global population

ДОДАТОК М

Захід та інші (1920 р.)

